

Pázmány Péter Katolikus Egyetem,
Jog- és Államtudományi Kar,
Európajogi és Nemzetközi Közjogi Tanszék

A KÉPZETT MIGRÁCIÓ ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ

*Európai integrációs problémák, különös tekintettel a brain drain
folyamatára és annak megoldására*

(Szakdolgozat)

KÉSZ ÁKOS TAMÁS

TÉMAVEZETŐ: DR. MOHI CSABA MESTERTANÁR

Budapest, 2012

Tartalomjegyzék

1.	Bevezetés.....	4
2.	Brain Drain - Agyelszívás.....	5
2.1.	A Brain Drain folyamat részletes áttekintése.....	5
2.2.	A brain drain értékelése.....	7
2.3.	A brain drain negatív hatásainak eddigi megoldási lehetőségei.....	8
2.4.	Az agyelszívás gyakorlati megjelenése.....	9
2.4.1.	A brain drain folyamat világvizonylatban.....	10
2.4.2.	Agyelszívás Európában.....	11
2.4.3.	A brain drain folyamatában leginkább érintett Európai Unió tagállamok.....	13
3.	A felsőoktatás finanszírozása.....	14
3.1.	A felsőoktatás által elért előnyök az állam számára.....	14
3.2.	A magánszektor megjelenése az állami támogatás mellett.....	16
3.3.	Az állam és a magánszektor költségmegosztása.....	18
3.4.	Az állam oldalán megjelenő veszteség és hátrányok.....	19
4.	Fiatalkori mobilitás.....	20
4.1.	A fiatalok migrációjának okai.....	20
4.2.	Fiatalkori munkavállalás külföldön.....	21
4.3.	A fiatalkori migráció összegzése.....	24
5.	Egy új elképzelés a probléma megoldásához.....	25
5.1.	Új pénzügyi alap létrehozása.....	26
5.1.1.	Az Európai Unió kohéziós politikája.....	26
5.1.2.	Az Európai Szociális Alap.....	26
5.1.3.	Miért nem használható fel a probléma megoldásához az Európai Szociális Alap által nyújtott támogatás?.....	28
5.1.4.	Az új pénzügyi eszköz célja.....	29
5.1.5.	A pénzügyi eszköz által nyújtott támogatások.....	30
5.2.	Egy új szupranacionális intézmény.....	32
5.2.6.	Az intézmény felügyelő szervként való működése.....	33
5.2.7.	Egy új nemzetek feletti szervezet.....	34
5.2.8.	A szervezet előnyei és hátrányai.....	35
6.	Európai integrációs kitekintés.....	36
6.1.	Az európai integráció.....	36
6.2.	Integrációs problémák.....	37
6.3.	Az integráció problémáira adható válaszok.....	40
6.4.	A brain drain az európai integráció problémájában.....	41
6.4.1.	Föderatív közösség és a brain drain.....	41
6.4.2.	Szubszidiaritás elve és a brain drain megoldása.....	42
7.	Összefoglalás.....	42
8.	Záró gondolatok.....	44
9.	Felhasznált irodalom.....	45
9.1.	Hivatkozott irodalom.....	45
9.1.1.	Hivatkozott irodalom.....	45
9.1.2.	Hivatkozott jogszabályok.....	46
9.1.3.	Hivatkozott internetes források.....	47
9.2.	Egyéb felhasznált irodalom.....	47
9.3.	Ábrákhoz használt adatok.....	48
10.	Hallgatói nyilatkozat.....	Error! Bookmark not defined.
11.	Témavezetői nyilatkozat.....	Error! Bookmark not defined.

„Minden siker belépő egy még nehezebb problémához”

Henry Kissinger

1. Bevezetés

Dolgozatom megírásának végeztével a fenti idézet említését találtam helytállónak, mely úgy érzem a manapság egyre több és több problémával küzdő Európai Unió kapcsán megállja a helyét. Mégpedig azért, mert az európai integrációs törekvés és az így megalakuló Európai Közösség, majd Európai Unió, mindenképpen 'sikernek' tekinthető, az európai nemzetközi politikai élet hatalmas előrelépésének, mely létrejötte óta azonban újabb és egyre mélyebb 'problémákkal' és nehézségekkel kénytelen megküzdeni. Ilyen problémának tekinthető a dolgozati témámnak választott képzett migráció folyamata is.

Napjainkban egyre több felsőfokú oktatási intézményben tanuló diák tervei közt szerepel, hogy diplomája megszerzése után külföldi karriert valósít meg, és a gyenge életszínvonal, a munkanélküliség veszélye, vagy az alulfizettség miatt hazáján kívül vállal munkát. Hazánkat több másik európai állam mellett különösen érinti ez a probléma, melyet ma már a brain drain kifejezéssel illetünk. Ez a folyamat pozitív és negatív hatásokat is gyakorol a benne részesülő országokra, és ezeknek a hatásoknak az orvoslására több módszer is létezik. Dolgozatomban kívánom bemutatni a brain drain kialakulását, szerkezetét, és az eddigi megoldási módszereket, ám írásom fő témája azonban egy olyan új megoldási javaslat, mely véleményem szerint, ha nem is globális, de Európai Unió szinten orvosolni tudná a felmerülő problémákat. Mindenekelőtt azonban szeretném leszögezni, hogy ez a megoldási lehetőség, csupán egy általam vázolt elképzelés, melyet mélyreható gazdaságtani elemzésnek tanulmányaim más irányultsága folytán nem állt módomban eddig alá vetni, és csak az elképzelések gyakorlati megvalósulását tartottam szem előtt, azt, hogy milyen módon épülhet fel, működhet, és miként jelenthet megoldást a vázolt problémákra ez az elképzelés.

A brain drain folyamatának, hatásának, problémájának és az általam képviselt megoldási javaslat bemutatása után dolgozatom végén európai integrációs kitekintést is kívánok tenni, mely kérdéskörben az általam vizsgált témát kívánom elhelyezni, és bemutatni, hogy a már most is fenyegetett közösségi törekvések számára milyen további veszélyeket hordozhat az agyelszívás jelensége.

Kutatásaim során úgy tapasztaltam, hogy a brain drain egy meglévő és igen nagy hatással bíró probléma, mely a jelenleg veszélyeztetett Európai Unió gazdaság egyik

akadályozó tényezője, és a belső viszályok, feszültségek okozója lehet, ennek ellenére azonban nem igazán található megoldási javaslat ebben a témában vagy bármiféle elképzelés, amely orvosolni tudná ezeket a problémákat.

Amennyiben a dolgozatban képviselt lehetőség valós megoldást jelenthet, és reális elképzelésnek tűnik a probléma orvoslására, abban az esetben mindenképpen szeretnék a továbbiakban is e témával foglalkozni és akár újabb, mélyrehatóbb tudományos dolgozatban foglalkozni a téma részleteivel.

2. Brain Drain - Agyelszívás

Brain drain-nek nevezzük azt a nemzetközi humánerőforrás transzfert, mely főként a magasan képzett személyek (orvosok, tudósok, mérnökök, azaz egyetemi végzettséggel rendelkezők) fejlődő országból fejlett országokba történő kivándorlására értelmezhető. Ugyanakkor a magasan képzett munkaerő elvándorlása megfigyelhető a fejlett országokban is, mint Nagy-Britannia, Németország vagy Franciaország, ahol a tehetséges munkaerő jelentős hányada emigrál külföldre.

A folyamat kínálati oldalról a gazdasági globalizációval magyarázható, mely felerősítette a humánerőforrás agglomerációját azokon a területeken ahol elégséges munkaerő található és közreműködött abban, hogy növelje a migránsok pozitív kiválasztódását.

Kereseti oldalról pedig, a fogadó országok fokozatosan hoztak létre képesség alapú bevándorlási politikát, és most elkötelezettek abban, hogy tehetségeket vonzanak magukhoz.

A folyamatnak kezdetben negatív hatásokat, és gazdasági növekedést korlátozó tulajdonságokat tulajdonítottak, ám az újbóli kutatások a *brain drain* pozitív hatásait figyelték meg.¹

2.1. A Brain Drain folyamat részletes áttekintése

A folyamat kezdete az 1950-es '60-as évekre tekint vissza, amikor Nagy-Britannia képzett polgárai Amerikába, illetve Kanadába emigráltak, és az elnevezést a Brit Királyi Akadémia alkotta meg, amely az évtizedek során egyre szofisztikáltabb

---

¹ http://perso.uclouvain.be/frederic.docquier/filePDF/DR_PalgraveBrainDrain.pdf [továbbiakban: DOCQUIER - RAPOPORT]

formában jelent meg, és a '90-es évektől képzett migráció (*skilled migration*) néven is említik. Napjainkra megfigyelhető, hogy a *brain drain* egyre intenzívebbé vált, és a későbbiekben látható lesz, hogy sok ország számára problémát jelent a folyamat következtében bekövetkező negatív hatás.

Ahogy azt a fentiekben részleteztem a *brain drain* nevű folyamat alatt azt a migrációt értjük, amely a képzett munkaerőre vonatkozik, azaz felsőfokú, egyetemi végzettséggel rendelkező emigránsokról beszélhetünk (*highly skilled emigration*). A fogalom ugyanakkor magába foglalja, hogy a kivándorlás egy irányba történik csupán, és ezzel szemben az elvándorlók visszatérése, vagy más országból való bevándorlók mértéke alacsony. Ennek alapján értelmezhető a kifejezés magyar fordítása, az 'agyelszívás'.²

A folyamat pozitív és negatív hatása két oldalról figyelhető meg. A fogadó ország a képzett munkaerő beérkezése folytán gyarapodik a magasan képzett humán tőkével (*human capital*), azaz esetében *brain gain*-ről ('agynövekedés') beszélhetünk, míg a küldő ország elveszíti a munkaerőt, amelyet saját oktatásában hosszú évek alatt kiképzett, esetében *brain waste* ('agyvesztés') következik be.

Évtizedek alatt a *brain drain* két különböző formája alakult ki. Egyrészt a már említett egycatornás migráció, mely esetében a küldő ország mindenképpen elveszíti humán tőkéjét (*human capital*), hiszen helyére nem érkezik máshonnan képzett munkaerő. Másik elképzelhető vándorlási folyamat a *brain exchange* ('agycsere') mely esetben a küldő ország nem veszíti el teljes mértékben a képzett humántőkét, mivel azok helyére más országokból is magasan képzett (*highly skilled*) munkaerő érkezik.

Az 1990-es évek rohamos fejlődésének köszönhetően, valamint a globalizációs folyamatok hatásaként a *brain drain* további modelljei alakultak ki. E két modell a visszatérő migráció (*return migration*), illetve a migráció körforgása (*brain circulation*). Előbbi esetében a képzett munkaerő bizonyos idő elteltével visszatér az elbocsájtó államba, így annál nem következik be humántőke-veszteség. Kitűnő példa erre a jelenségre a délkelet-ázsiai országok esete, mint Korea, Taiwan, vagy napjainkban Kína, ahol a magasan képzettek közül sokan az Egyesült Államokban

---

² CSANÁDY Márton - SZEMÉLYI László: Brain Drain – Közelkép a diplomás magyarokról. *Századvég*, 2006/3. 80. old. [továbbiakban: CSANÁDY – SZEMÉLYI]

folytatnak további tanulmányokat (PhD), vagy szereznek szakmai tapasztalatot, melyet később hazatérve kamatoztatnak.³

Utóbbi eset csupán a visszatérő migráció rendszeres folyamattá, körforgássá (*circulation*) válását jelenti, azaz a külföldre vándorló magasan képzett munkaerő egy idő után hazatér, majd helyére egy újabb kivándorlási hullám érkezik, és végül ez a rendszer folyamatossá válik.

2.2. A brain drain értékelése

Mint már fentebb említettem a brain drain folyamat mind negatív, mind pozitív megítélései ismertek. A kezdeti időszakban, azaz a '90-es évek közepén csupán a folyamat veszteségi oldalát vizsgálták, azóta azonban egyre többen állapítják meg a pozitív hatásokat. Ezen hatások értelmezéséhez három oldal vizsgálható. A két természetszerű értékelési pont az elbocsájtó, valamint a fogadó állam érdeke, veszteségeik és nyereségeik szempontjából.

A fogadó állam pozitív *brain gain* növekedése egyértelmű, hiszen a bevándorló magasan képzett munkaerő „ingyen” humántőkét jelent számára, amelyet esetenként egy fejlődő országból érkező migráns esetében, akár még kevesebb juttatásért tud alkalmazni.

A negatív hatás természetesen a küldő állam részéről figyelhető meg, hiszen az újbóli elemzések ellenére is egyértelműen bizonyított, hogy „[a] magasan képzettek megszerzett szaktudásukkal és folyamatos innovációjukkal emelik a termelés mennyiségét és minőségét, hatással vannak egy ország gazdasági növekedésére.”⁴ Elvesztésük tehát ezeken a területeken negatív hatásokat fog eredményezni. Ezt bizonyítja egy 170 országban végzett GDP-növekedést és képzett migrációt vizsgáló felmérés, mely kimutatja, hogy 10 százalékkal magasabb képzett munkaerő elvándorlása átlagosan a GDP 0,8 százalékaival alacsonyabb növekedésével jár együtt.⁵ A negatív hatás még erősebben figyelhető meg a fejletlen országok esetében, hiszen a fejlődéshez szükséges képzett munkaerő emigrál, így a felzárkózáshoz szükséges szakértelem hiányzik az országból.

---

³ DOCQUIER – RAPOPORT i.m. 6 – 7. old.

⁴ CSANÁDY – SZEMÉLYI i.m. 81. old

⁵ CSANÁDY Márton Tamás – KMETTY Zoltán – KUCSERA Tamás Gergely – SZEMÉLYI László – TARJÁN Gergely: A magyar képzett migráció a rendszerváltás óta. *Magyar Tudomány*, 169. évfolyam 2008/5. 604. old. [továbbiakban: CSANÁDY – KMETTY – KUCSERA – SZEMÉLYI – TARJÁN]

Mint azonban említettem az újbóli szakirodalom, különösen a '80-as évektől kezdődően pozitív hatásokat is megfigyel a küldő államok esetében is. Ilyen Stark, Halmenstein és Prskawetz munkája, mely kimondja, hogy a külföldi munkalehetőség tanulásra sarkalhatja az embereket, ezáltal pedig közvetve a küldő állam is gyarapodik, hiszen magasabb arányban lesznek jelen magasan képzettek, bár ezt a hipotézist Groizard és Llull kutatásai egyéb változók figyelembevételével a későbbiekben cáfolták.^{6 7}

Véleményem szerint a folyamat azonban értelmezhető egy harmadik oldalról is, mégpedig a tehetségek oldaláról. Hiszen ahogy Berényi Dénes akadémikus is megfogalmazza, a *tudományos világ* nyer azzal, ha egy tudós, melynek saját országa bizonyos okból nem képes kellő támogatást biztosítani számára, kivándorol. Ugyanakkor a későbbiekben részletezett megoldási lehetőségek közül a képzett migráció korlátozása negatív hatást jelent a tudományos világ, azaz a tehetségek számára, hiszen azok támogatás hiányában elvesznek.⁸

Megállapítható azonban, hogy a brain drain mindenképpen egy komplex, összetett folyamatnak tekinthető, és mind mellette, mind ellene érvelni igen erős érvekkel lehet. Összetettsége megmutatkozik abban is, hogy több jelentős politikai és gazdasági területet érint, hiszen befolyásolja a munkanélküliségi arányokat, meghatározza az oktatási rendszerek felépítését, befolyásolja az adóbevételek mértékét, a gazdasági mutatókat, de gyűrűző, befolyásoló hatása ennél több területen is bemutatatható.

2.3. A brain drain negatív hatásainak eddigi megoldási lehetőségei

A brain drain problémaként való megjelenésére egyelőre három ismert megoldás létezik. A legismertebb és legegyszerűbb módszer a kivándorlás mértékének és minőségének csökkentése, mely vagy adminisztratív korlátozással, vagy az állam nagyobb anyagi ráfordítása révén, vagyis az emigrálást fontolgató réteg anyagi juttatások útján való marasztalásával történhet. Ebben az esetben a külföldre kívánczókat kedvező ösztöndíj lehetőségekkel, munkalehetőségekkel kívánják maradásra bírni.

---

⁶ Idézi CSANÁDY – KMETTY – KUCSERA – SZEMÉLYI – TARJÁN i.m. 604. old

⁷ CSANÁDY – KMETTY – KUCSERA – SZEMÉLYI – TARJÁN i.m. 604. old.

⁸ CSANÁDY – SZEMÉLYI i.m. 81. old

Köztes megoldásként értelmezhető a *diaspora option*, mely a külföldön élő képzett kivándorlókkal való intenzív kapcsolattartást jelenti. Ez pozitív hatássá formálja az elvándorlás negatív jelenségeit, hiszen a nemzetközi kapcsolati tőke kiépítésével az elbocsájtó állam is gyarapodik, az információcsere révén hasznos tudásanyaggal bővíthet, ugyanakkor veszélyes lehet azon országok számára, ahol az elbocsájtó és a fogadó állam között túl nagy infrastrukturális szakadék figyelhető meg, hiszen ebben az esetben az intenzív kapcsolat a még otthon maradt képzett munkaerőt is emigrációra ösztönözheti a kiépített kapcsolatok által. A *diaspora option* egy lehetséges módozata a *brain circulation* folyamat elősegítésének, hiszen a szoros külföldi kapcsolattartás révén lehetősége van az elbocsájtó államnak értesülni a hazatérni kívánókról, és őket támogatni a korábban említett módokon, azaz kedvező munkalehetőségekkel, vagy ösztöndíj pályázatokkal.⁹

Harmadik megoldásként jelenik meg az okozott 'hátrány' megfizettetése, mely módszer jelenleg hazánkban kerül elsőként bevezetésre a hallgatói szerződésen keresztül. A rendszer lényege, hogy az elvándorlás következtében okozott veszteséget különadók, vagy tandíj-megfizetési kötelezettség formájában a hallgatókon hajtja be, illetve másik lehetőségként jelenik meg a fogadó ország részéről nyújtott kárpótlás, segélyek formájában.¹⁰

A dolgozatban bemutatni kívánt koncepció is ehhez hasonló elvre épül, ám a kárpótlást nem az emigráló diákok, személyek kárára kívánja megtéríteni. Nehézséget jelent azonban, hogy a segélyezés mértékének, valamint a képzett munkaerő-vándorlásnak az arányosítására eddig még nem került sor.

2.4. Az agyelszívás gyakorlati megjelenése

Az eddigiekben tehát sor került a brain drain nevezetű folyamat bemutatására, az elképzelhető variációk felsorolására, valamint az eddig ismert megoldási módszerek taglalására. A most következő részben kívánom bemutatni a brain drain gyakorlati megjelenését néhány ország példáján keresztül, mind globális, mind Európa-szintű konstellációban.

---

⁹ CSANÁDY – SZEMÉLYI i.m. 82. old.

¹⁰ CSANÁDY – KMETTY – KUCSERA – SZEMÉLYI – TARJÁN i.m. 605. old.

2.4.1. A brain drain folyamat világviszonylatban

Az agyelszívás globális folyamatnak tekinthető, főleg gazdasági, de kulturális, vagy népesedésügyi szempontból is egyaránt, azaz Földünk minden országa tapasztalja pozitív és negatív hatásait. A szakirodalom alapján egyértelműen kimutatható, és ésszerű, hogy a probléma leginkább a kisméretű és fejletlen, vagy fejlődő országokat érinti, ahonnan a képzett munkaerő nagyszámban utazik külföldre jobb munkalehetőségek elérése vagy életkörülmények javítása érdekében.¹¹

Itt szeretném megjegyezni, hogy a brain drain folyamat, mint azt a korábbiakban bemutattam, nem feltétlenül jár csak negatív hatásokkal. Azaz nem fogható fel csupán úgy, mint *probléma*, ám a későbbiekben, tekintettel arra, hogy dolgozatomban egy elképzelt megoldási koncepciót kívánok bemutatni, mely az agyelszívás folyamatának negatív hatásait lenne hivatott kiegyenlíteni, ennek megfelelően a brain drain negatív hatását helyezem előtérbe, és határozom meg azt *problémaként*.

A dolgozat korábbi szakaszában már említésre került a brain drain kifejezés eredete, mely Nagy-Britanniából származik, hiszen a nevezett probléma itt jelentkezett elsőként az 1950-es '60-as években. A képzett brit diákok, tudósok már ebben az időben hazájuk helyett máshol kívánták kamatoztatni megszerzett tudásukat, így a legtöbben az Egyesült Államokba, Kanadába utaztak, hogy ott telepedjenek le és vállaljanak munkát. A szigetországban a magasan képzettek kivándorlása azonban, azóta is tart, sőt az orvosok tekintetében 210 ország közül a második legmagasabb orvos-kivándorlási tömeggel rendelkezik a Földön (12 200 fő egy évben), egy a World Bank által készített rendszeres felmérés alapján.¹²

Maradva az előbb említett kutatásnál látható az is, hogy a legmagasabb orvos-kivándorlási adatokat bemutató listán több európai, és köztük magas jövedelmű ország is megtalálható, úgymint Németország, Olaszország, Spanyolország, vagy akár Franciaország.

Ha csak a felsőoktatásban résztvevő emigránsok listáját nézzük ebben a felmérésben, akkor észrevehető, hogy ebben az esetben a kisméretű, és legtöbb esetben alacsony jövedelmű országok érintettek (Guyana, Jamaica, Grenada). Ezekben az országokban

---

¹¹ migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=779

¹² WORLD BANK – WORLD BANK GROUP: *Migration and Remittances Factbook 2011*. World Bank Publications, Washington DC, 2010. 10.old. [továbbiakban: WORLD BANK – WORLD BANK GROUP]

a felsőoktatásban végzettek közül szinte majd mindannyian külföldi munkahelyet választanak.

Szintén jelentős kivándorlási tömeg figyelhető meg az afrikai kontinens esetében, amely évente 20 ezer képzett személyt veszít el, akik rendszerint a már fejlett országokban kezdik el karrierjüket. Ez a humán tőke veszteség pedig érthetően még inkább hátráltatja a már amúgy is komoly fejletlenségi problémákkal küzdő földrészt a fejlődés útján való megindulásban.

Egy, az OECD országok tekintetében végzett kimutatás megmutatja, hogy ezekbe az országokba történő bevándorlás egyharmada tekinthető képzett migrációnak, valamint látható az is, hogy az általános migráció 30%-os növekedésével szemben, a képzett migráció száma 70%-kal növekedett a 2000-es évektől. A felmérésből kiderül, hogy a képzett migráció nagy részét, közel két-harmadát, ebben az esetben is a fejlődő és tranzit országok adják.¹³

A fentiek összefoglalásaként tehát megállapítható, hogy csupán a felsőoktatásban végzett (*tertiary-educated*) emigránsok tekintetében nagyon magas kivándorlási adatok a fejletlen, kisméretű és Európán kívüli országok esetében mutatkoznak, ám a későbbiekben látható lesz, hogy kontinensünk államaiban is jelentős mértékben van jelen a brain drain folyamat, mind a felsőoktatásban résztvevők, mind az egészségügyi képzést elvégzők tekintetében is. A probléma tehát ugyanúgy érinti a fejlett, jól működő gazdasággal rendelkező országokat, mint a fejletlen államokat.

Általánosan kimondható, hogy a folyamat valóban világszerte jelen van, és globális problémát jelent. A már fejlett országokban rendkívüli kereslet mutatkozik a magasán képzett munkaerőre, amely lehetőséget kihasználva, élve a jobb életkörülmények, és munkalehetőségek adta előnyökkel, a fejlődő, vagy még fejletlen országok magasán képzett szakemberei vállalják a külföldi munkát, és hazájukba csupán ritkán térnek vissza.

2.4.2. Agyelszívás Európában

A brain drain globális folyamat, ennek részeként tehát Európában is jelen van, és hatását kifejti annak minden országára. Van ahol csupán az egészségügyi képzésben résztvevők tekintetében jelentős a mértéke, a legtöbb államban azonban az egész felsőoktatási képzési területet érinti. A leginkább veszélyeztetett oktatási ágak az

---

¹³ DOCQUIER – RAPOPORT i.m. 2.old

egészségügy mellett a mérnöki és informatikai képzési egységek, melyeknek hallgatói a képzésüket biztosító egyetem országa helyett más államot választanak munkahelyül.

Különbség tehető az európai brain drain folyamatában a célország szerint (*destination country*). Vannak államok, amelyeknek képzett munkaereje a tengerentúli munkalehetőséget választja, és diplomája megszerzése után az Egyesült Államokban helyezkedik el. Ezen országok a kontinens vezető gazdasági és politikai nagyhatalmai, azaz Németország, Nagy-Britannia, valamint Franciaország. Hillel Rapoport, aki a brain drain témájában több jelentős kutatást és felmérést végzett, egy párizsi konferencián a fentebb említett két országot a legnagyobb 'agyexportőröknek' (Nagy-Britannia 1,441 millió, Németország 848 ezer képzett kivándorló évente) nevezte.¹⁴

Természetesen a többi európai ország számára is vonzó lehetőség a tengerentúli elhelyezkedés, ám számukra a fentebb említett elvándorlás folytán már a nyugat-európai munkalehetőségek piaca is megnyílik. A nagyhatalmaktól távozó munkaerő hiányát lehetőségük lesz a közép- és kelet-európai országokból érkezőknek pótolni. Mondhatni egy folyamatosan nyugatra történő értelmiségi vándorlás figyelhető meg. A fejlett nyugati államokban (Németország, Nagy-Britannia) a munkaerőpiacon jelentkező hiányt a közép- és kelet-európai országokból érkezők pótolják.

Ezzel magyarázható a brain drain folyamat keresleti oldala, hiszen a fejlett nyugat-európai országoknak szükségük van a képzett munkaerőre fejlettségük fenntartásához, valamint további fejlődés eléréséhez, ezt pedig a saját emberi tőke (*human capital*) hiányában más országok munkaerőpiacáról kívánja pótolni.

Az Európai Unióban megvalósult négy alapszabadság (tőke, áruk, személyek és szolgáltatások) révén, természetesen előnyös a felmerülő hiányt a többi tagország képzett emberi tőkéjéből pótolni, hiszen ezen uniós polgárok szabadon vállalhatnak munkát a közösség államaiban és letelepedésük esetén is sokkal kedvezőbb feltételekkel számolhatnak.

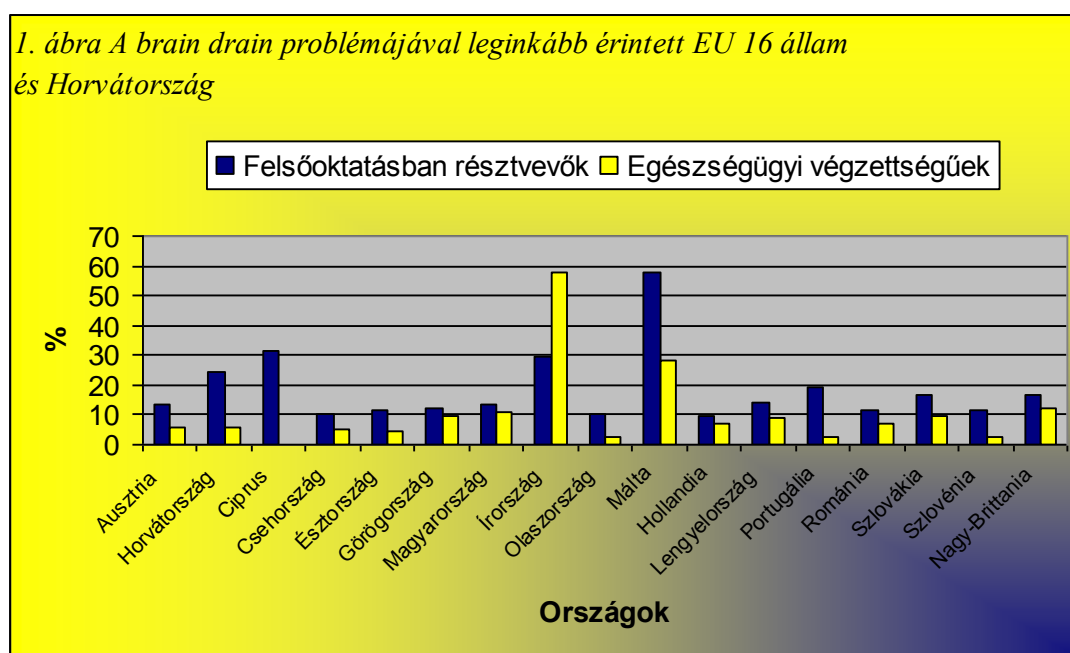
---

¹⁴ Hillel RAPOPORT (2008) Brain Drain and Development: An overview. In: OECD – CEPII Conference (2008)(Paris) *International Migration: Trends and Challenges*, 10.old.

2.4.3. A brain drain folyamatában leginkább érintett Európai Unió tagállamok

Az általam bemutatni kívánt megoldási javaslat tekintetében elég csupán az uniós tagállamok migrációs adatait figyelembe venni, melyhez segítségül a nemrégiben kiadott World Bank felmérés eredményeit vettem alapul.¹⁵ Az uniós tagországokon kívül felhasználtam Horvátország adatait is, amely állam 2013. július 1-től szintén csatlakozni fog az eddigi 27 tagállamhoz, és a felmérések alapján a közép- és kelet-európai országok közül a három leginkább brain drain probléma által érintett állam közé tartozik (közel 30%-os kivándorlási mutató a felsőfokú végzettséggel rendelkezők között).¹⁶

Mivel Közép- és Kelet-Európa régióival kapcsolatban megállapítható, hogy 10-15%-os agyelszívás jellemzi a területet,¹⁷ valamint egy 2006-os felmérés, mely még az EU 15 adatait mérte, az unió tekintetében 8,1%-os, Európa-szerte pedig 7%-os összesített átlagot mutat. Ezek fényében ezekhez a mérőszámokhoz viszonyítottam a World Bank által mért adatokat, és az alábbi táblázatban (1. ábra) ezeket mutatom csak be.¹⁸

Adatok forrása: *Migration and Remittances Factbook 2011*. World Bank - World Bank Group, 2010.

¹⁵ WORLD BANK - WORLD BANK GROUP i.m.

¹⁶ CSANÁDY – SZEMÉLYI i.m. 84.old.

¹⁷ Uo.

¹⁸ DOCQUIER – RAPOPORT i.m. 4. old.

Ezen országok vagy a felsőoktatási emigráció (Portugália, Horvátország), vagy az orvosképzés (Nagy-Britannia, Magyarország) tekintetében mutatnak kiemelkedően magas adatokat, esetleg mindkét említett területen (Írország). Az egészségügyi képzési területről kivándorlók számadatait a World Bank felmérés által világszinten meghatározott 4,2%-os átlag képzett emigrációs adathoz viszonyítottam (336 416 fő évente).¹⁹ Ezek alapján tehát azokat az Európai Unió országokat vettem figyelembe, amelyeknél a képzett migrációs adat 10% körül található, illetve feltüntettem az egészségügyi képzésben részt vett, később emigrálók számadatait.

Ahogy a diagram mutatja, a jelenlegi 27 Európai Unió állam és a most még csatlakozásra váró Horvátország közül összesen 17 olyan ország van, amelynek képzett migrációs adatai a fent említett mérőszámok körül mozog. Látható, hogy ezek közt fejlett és jelentős gazdasági erővel rendelkező ország is található (Nagy-Britannia, Ausztria), de leginkább a most feltörekvő gazdaságú és egyre inkább fejlődő közép-európai országok találhatók, úgymint Lengyelország, Románia, Szlovénia, Szlovákia, a csatlakozás előtt álló Horvátország, valamint itt említhetjük hazánkat, Magyarországot is. Ezen országok számára egyértelmű hátrányt jelent, hogy elveszíti azt a humán tőkét, amely az ország fejlődését elősegítené, és sajnálatosan megragad egy elért fejlettségi szinten, ahonnan nehezen léphet tovább. Ezek az országok pedig jelentős szereplői, meghatározó tényezői az uniós gazdaságnak is, így nemzeti versenyképességük gátja, az Európai Unió fejlődésének is akadályát jelenti.

3. A felsőoktatás finanszírozása

Mielőtt bemutatásra kerülnének a XXI. század oktatás-finanszírozási módszerei, érdemes azt a kérdést megválaszolni, hogy miért is érdemes az államoknak pénzt fordítani az állampolgárok képzésére.

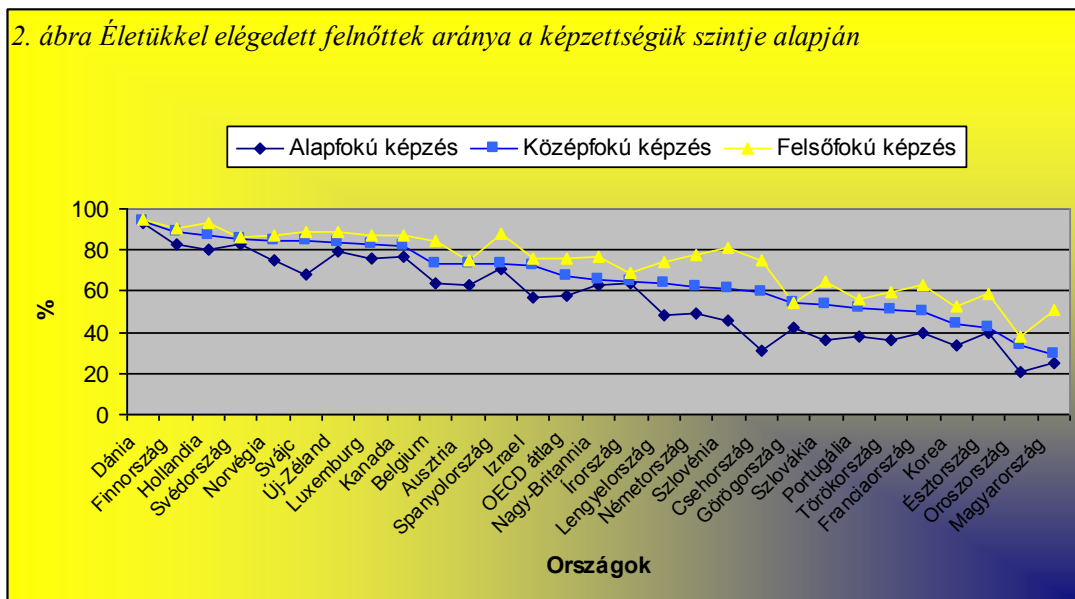
3.1. A felsőoktatás által elért előnyök az állam számára

Felmérések alapján kimutatható, hogy azok a 25 és 64 év közötti személyek, akik magasabb oktatásban részesültek, magasabb elégedettségi mutatókkal rendelkeznek saját életüket illetően (2. ábra).

---

¹⁹ WORLD BANK – WORLD BANK Group i.m. 19. old.

2. ábra Életükkel elégedett felnőttek aránya a képzettségük szintje alapján

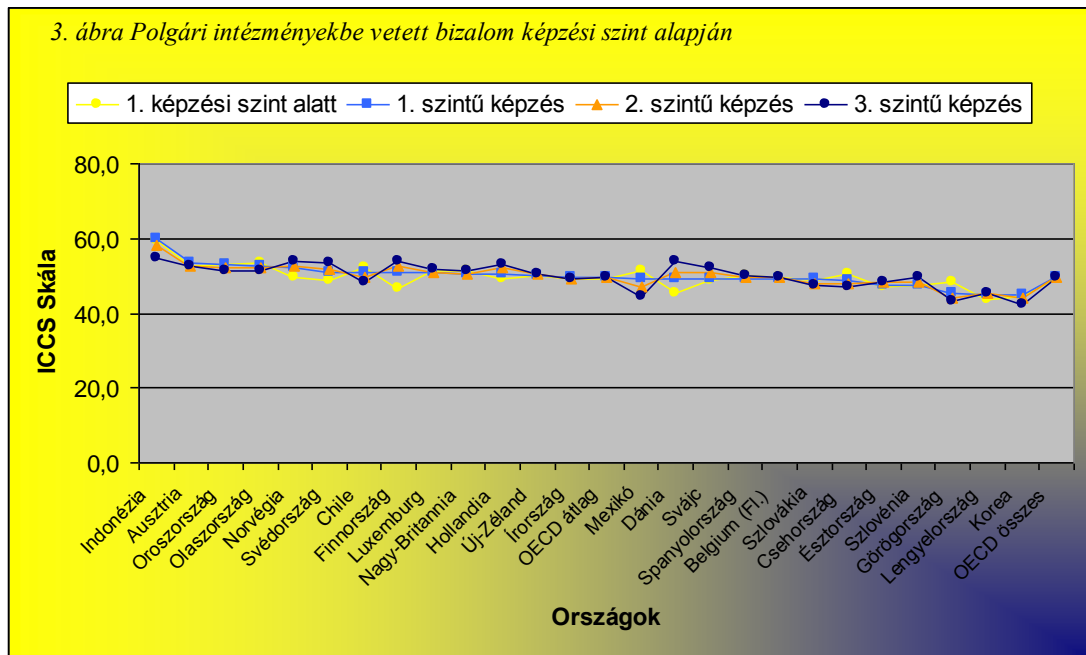
Adatok forrása: (www.oecd.org/edu/eag2011)

<http://dx.doi.org/10.1787/888932460819>

Ezen kívül részt vesznek a társadalom döntéseiben, úgy, mint szavazások, önkéntes tevékenységek, valamint egészségesebbek, mint az alacsonyabban képzettek. Képzésük révén informáltabbakká válnak, így könnyebben hoznak döntéseket, fejlesztik megismerő készségüket, erősítik társadalmi és érzelmi képességeiket, új ismereteik, és nyitottabb világnézetük révén inkább folytatnak egészséges életvitelt, valamint könnyebben illeszkednek be a társadalmi rendszerbe.²⁰

Néhány kivételt leszámítva a magasabb képzettségű személyek polgári intézményekbe vetett bizalma magasabb, mint alacsonyabban képzett társaiké (3. ábra). Ez egyértelműen az állam érdekeit szolgálja, ugyanúgy, mint a fent említett többi előnye a minél magasabb szintű képzettségnek, hiszen az egészségesebb emberek kevésbé terhelik az állami költségvetést az egészségügyre fordított kiadások csökkentése révén, nyitottabb világnézetük a társadalom más rétegeibe is beivódik, bizalmuk révén élnek választási jogaikkal, ezáltal a társadalom döntéshozóivá lépnek elő.

²⁰ ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (OECD): Education at glance 2011: OECD Indicators. OECD Publishing, 2011, 195. old [továbbiakban: OECD: Education at glance]

Adatok forrása: (www.oecd.org/edu/eag2011)
<http://dx.doi.org/10.1787/888932460857>

Ezen társadalmi előnyökön kívül érdemes megemlíteni, hogy egy fejlett, jól működő felsőoktatás az adott állam számára jó hírnevet kölcsönöz. Egyetemei világhírre tehetnek szert, melynek révén külföldi diákok százai kívánnak részt venni az intézmény képzésében, ez pedig idegenforgalmi keresletet generálhat, mely egyértelműen az ország előnyére válik.

Közgazdászok által bizonyítottan, „minél magasabb szintű a társadalom képzettsége, annál nagyobb a fejlődési potenciál.”²¹ Egy fejlett, jól működő gazdaságot elérni kívánó ország számára tehát elengedhetetlen a magas szintű képzés, amelyhez szükségszerűen társul az állam szerepvállalása, mely szerepvállalás alatt az egész társadalom hozzájárulása értendő, hiszen az állam az adóbevételek folytán képes finanszírozni a felsőoktatás egészét.

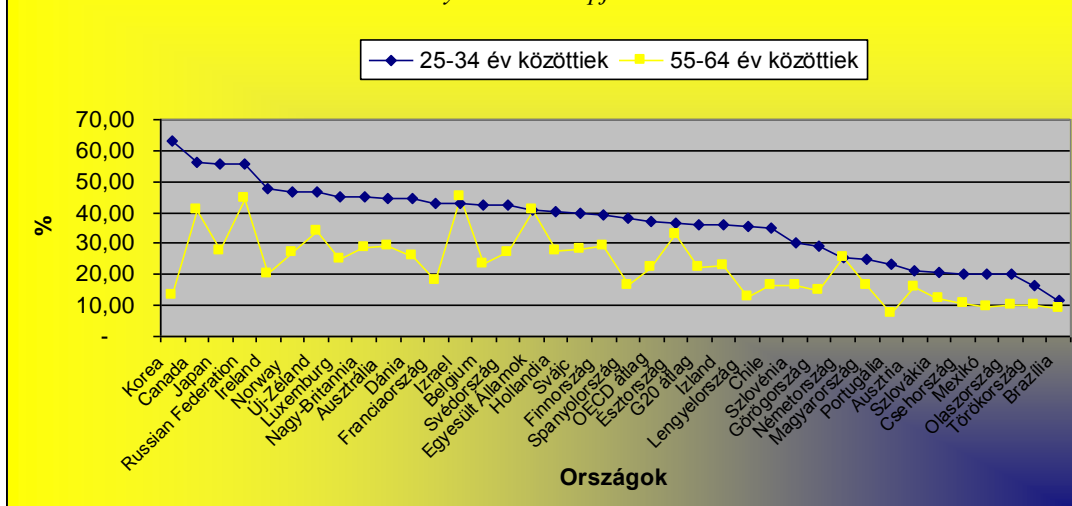
3.2. A magánszektor megjelenése az állami támogatás mellett

Az utóbbi évtizedek folytán azonban a magasabb szintű képzésben résztvevők számának hatalmas mértékű emelkedése figyelhető meg, amely egyre több intézményt eredményezett, egyre több hallgatóval, melyek támogatása az államok költségvetési keretébe már egyre kevésbé fért bele (4. ábra).

²¹ http://elib.kkf.hu/edip/D_14681.pdf 5. old

4. ábra Felsőoktatásban résztvevők aránya életkor alapján

Adatok forrás: (www.oecd.org/edu/eag2011)

<http://dx.doi.org/10.1787/888932459831>

A hallgatók számának növekedése magyarázható azzal, hogy a diákok egyre nagyobb számban jelentkeznek felsőoktatási intézmények képzésére a jobb munkalehetőségek, valamint a magasabb jövedelem érdekében.²²

Így az állami támogatás mellett fokozatosan jelent meg a felsőoktatási finanszírozás másik résztvevője, a magánszféra. Ezen oldalra sorolható a felsőoktatás által érintett négy csoport, még pedig maga a hallgató, illetve annak családja, akik a tandíjon, megélhetési, elszállásolási költségeken keresztül viselik a terheket, a munkáltató, aki esetleg tanulmányi szerződés útján támogatja alkalmazottjának képzését, maga a felsőoktatási intézmény, amely saját bevételei révén vállalja a költségeket, valamint azon vállalati intézmények, amelyek kutatási és fejlesztési együttműködések formájában támogatják a képzést nyújtó intézményt.²³

Az állam vagy a magánszektor által támogatott modell képviselői közt folyamatos vitát jelent, hogy ki hivatott a felsőoktatás finanszírozását magára vállalni. A fent említett előnyök folytán egyértelműen az állam javára válik a minél magasabb szintű képzettség, ugyanakkor profitál belőle a hallgató, aki képzettsége révén könnyebben helyezkedhet el, előnyöket jelent a munkáltatók számára, hiszen szakképzett, alapos ismeretekkel rendelkező diplomások közül választhat a betölteni kívánt helyekre. Vossensteyn publikációja alapján összefoglalva, a felsőoktatási képzés folytán az

²² EUROPEAN COMMISSION: *Youth on the move – Analytical Report*. (Flash EB 319b). Brussels, 2011, 5. old [továbbiakban: EC: Youth on the Move]

²³ U.o. 9. old

állam pénzügyi haszna a magasabb adóbevételek és nemzeti termelékenység, magasabb fogyasztás, rugalmasabb munkaerő, valamint az államtól való kisebb függőség formájában jelentkezik. A magánszektor részén, melybe természetesen maga a hallgató is beleszámít, pedig magasabb termelékenység és munkabér, jobb munkalehetőségek, magasabb megtakarítási lehetőségek, személyi és munkavállalói mobilitás növekedése, valamint magasabb fogyasztási szint folytán realizálódik a pénzügyi haszon.²⁴

3.3. Az állam és a magánszektor költségmegosztása

A két finanszírozási forma vitája mellett azonban egyértelműen megállapítható, hogy állami szerepvállalás nélkül felsőoktatás nem képzelhető el. A támogatás mértéke, és milyensége változhat, de szükségessége megkérdőjelezhetetlen. Ugyanakkor a fentiek alapján bemutatásra került, hogy az állam előnyei mellett a magánszektor, azaz maga a hallgató is jelentős előnyökben részesül, mind pénzügyi, mind egyéb közvetett módon, a társadalmi életben betöltött szerepe kapcsán. Ez alapján tehát kijelenthető, hogy mivel a minél magasabb szintű oktatásban való részvétel folytán, mind az állam, mind a magánszektor élvezi a magasabb oktatás folytán elért előnyöket, ugyanúgy részesülnie kell mindkét félnek a költségek viselésében is.

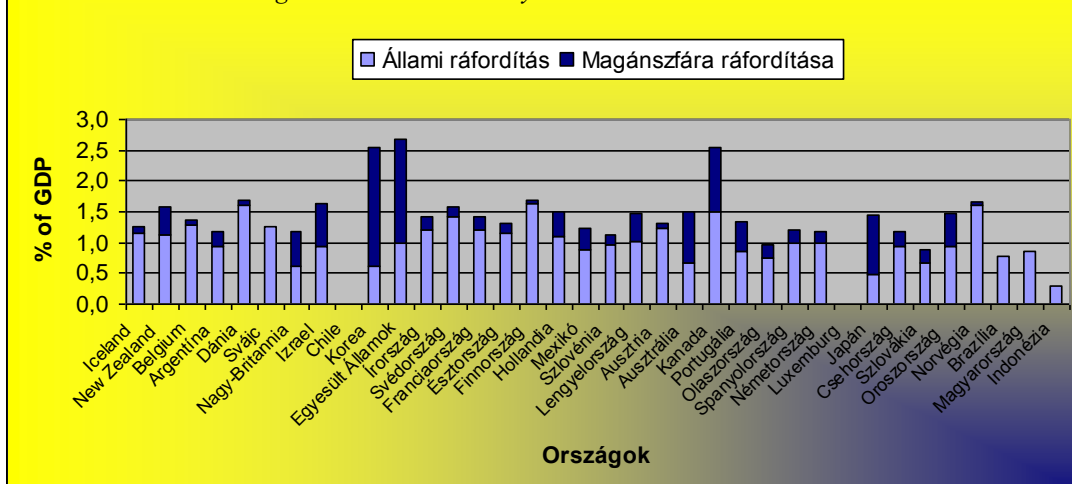
Az alábbi diagramon e két finanszírozási forma megoszlása látható néhány OECD államban (5. ábra). Megfigyelhető, hogy a dolgozat szempontjából jelentős Európai Unió tagállamok esetén (Portugália, Ausztria, Szlovénia, Csehország, Szlovákia, Írország) az állami támogatás mértéke messze meghaladja a magánszféra felsőoktatásra fordított kiadásait.

A felsőoktatásra fordított kiadások az OECD átlag (1,5%) közelében vannak, bár alatta, ugyanakkor ezzel az összefüggéssel kívánok rávilágítani arra, hogy ezen országok jelentős támogatást biztosítanak felsőoktatásuk számára, diplomás hallgatóikat mégis nagymértékben veszítik el (1. ábra), vagyis a finanszírozás számukra nem térül meg gazdasági téren, hiszen a képzett személyek más ország munkaerőpiacán kamatoztatják megszerzett tudásukat. Így a fent már említett pénzügyi és egyéb közvetett előnyöktől elesnek, és azok csupán a magánszektor oldalán realizálódnak, holott az államhoz viszonyítva kevesebb anyagi hozzájárulást vállaltak felsőoktatásuk finanszírozásában.

---

²⁴ Hans VOSSENSTEYN: Fiscal Stress: Worldwide Trends in Higher Education Finance. In: *NASFAA Journal of Student Financial Aid*, 2004, Vol. 34. No. 1. 40 – 42. old [továbbiakban: VOSSENSTEYN]

5. ábra Felsőoktatás támogatása GDP-hez viszonyítva

Adatok forrása: (www.oecd.org/edu/eag2011);

<http://dx.doi.org/10.1785/888932461047>

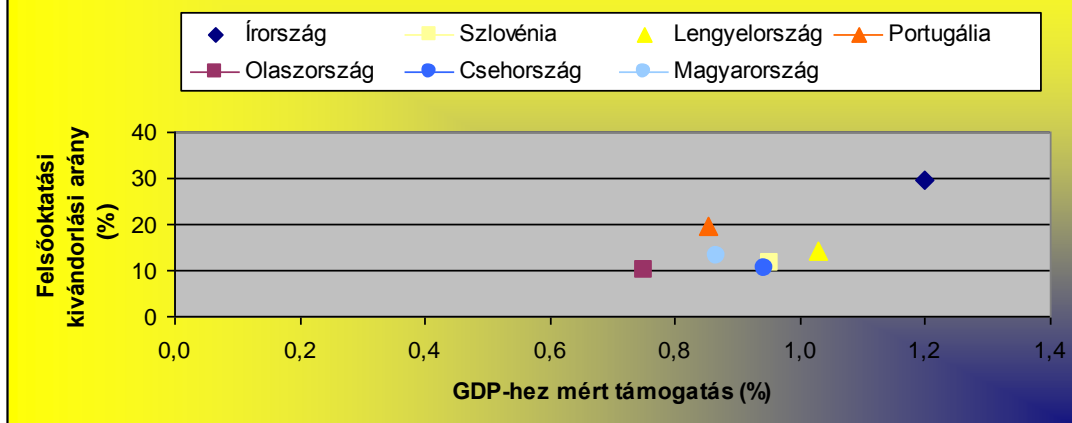
A költségmegosztás minőségében természetesen léteznek különféle megoldási formák, ám a dolgozat szempontjából mérvadó európai államok tekintetében látható, hogy még mindig az igen magas állami hozzájárulás jellemző.

3.4. Az állam oldalán megjelenő veszteség és hátrányok

Tekintsük át még egyszer, hogy egy magas állami finanszírozású felsőoktatással rendelkező ország, mint mondjuk Portugália, Lengyelország, Olaszország, hazánk Magyarország, vagy akár Írország, mit is veszít azzal, hogy az állam pénzén képzett diplomások nagy számban hagyják el hazájukat (6. ábra).

Az oklevelet szerzett, képzett hallgató minden lehetséges előnyben részesül, hisz magasabb munkabérhez, jobb munkalehetőséghez, határon túl is juthat, magasabb fogyasztási szintet külföldön is elérhet, ugyanúgy ahogy magasabb társadalmi státuszt vagy életelégedettségi szintet. A képzés finanszírozását végző, egyáltalán a képzés lehetőségének körülményeit biztosító állam azonban az előnyök egyikében sem részesül, hiszen a magasabb adóbevételektől, magasabb fogyasztástól, a nemzeti termelékenység növekedésének lehetőségétől a diplomás, képzett hallgató távozása folytán mind elesik, ugyanúgy ahogy a lehetséges közvetett, társadalmi előnyöket sem élvezheti, mint az alacsonyabb bűnözési hajlandóság, a magasabb szociális kohézió, vagy az intézményi bizalom.

6. ábra Felsőoktatási kivándorlási arány és a GDP-hez viszonyított felsőoktatási állami támogatás aránya

Adatok forrása: *Migration and Remittances Factbook 2011*. World Bank Group, 2011; (www.oecd.org/edu/eag2011) <http://dx.doi.org/10.1785/888932461047>

Egyértelműen látható, hogy az egyensúly ennél fogva felborul, és hiába fordít az adott állam a felsőoktatására jelentős összegeket, a diplomások migrációja folytán az elérni kívánt társadalmi, és pénzügyi előnyök nem valósulhatnak meg, és a mérleg ezen része veszteségessé válik.

4. Fiatalkori mobilitás

A most következő részben vizsgáljuk meg a felsőoktatásban résztvevő felek egyikének, mégpedig a hallgatóknak a hozzáállását, a munkakörülményeiket, felsőoktatásuk által elérni kívánt célokat érintő kérdésekben képviselt véleményük viszonyát, hisz erről az oldalról is fontos megvizsgálnunk a kérdést. Azt, hogy a fiatalok milyen okok miatt választják a külföldi munkavégzés lehetőségét, mely számukra akár magasabb jövedelmet, magasabb életszínvonalat, és egyéb hasznokat jelent, ugyanakkor egy idegen társadalomba kell beilleszkedniük, otthonuktól esetlegesen távol, mely körülmények mindenképp nehezítik egy ilyen döntés meghozatalát.

4.1. A fiatalok migrációjának okai

Az Európai Bizottság által, a 15 és 35 éves korosztály közt elvégzett felmérés alapján, az unió tagországaiban élő diákok közel 53%-a aggódik a régiójában lévő munkahelyhiány miatt, valamint a megkérdezettek közül tízből négyen említik a

rosszul fizetett munkahelyeket. A munkahely hiányára való hivatkozás az EU országainak átlaga fölötti mértékben jelent meg hazánk, Magyarország (63%), Finnország (65%), Írország (67%), valamint a még csatlakozásra várakozó Horvátország esetén (67%).

A munkahely hiányának említése mellett jelenik meg a fiataloknak azon aggodalma, hogy az általuk elvégzett képzéshez, vagyis szaktudásukhoz kapcsolódó munkalehetőségeik korlátozottak, és ezért kényszerülnek külföldön munkát vállalni. Ebben az esetben talán Írország, Olaszország, Finnország, vagy esetleg Nagy-Britannia adatai érdekesek, akik messze a válaszadók átlaga fölött helyezkednek el.

A felmérés következő aspektusa arra világít rá, hogy a munkalehetőség ugyan elérhető a fiatalok számára az adott országban, ugyanakkor aggodalmuk az életkörülményekhez viszonyított alacsony jövedelem kapcsán jelenik meg. Ebben a kérdésben a közép- és kelet-európai tagállamok rendelkeznek a legmagasabb mutatókkal, mégpedig Románia, Lengyelország, Szlovákia, Horvátország, Csehország, valamint Magyarország is.²⁵

Mindenképpen meg kell tehát állapítani azt a tényt, hogy manapság a fiatal, 15 és 35 éves korosztály számára nagymértékű nyomást jelent a munkanélküliségtől való félelem. Ez az aggodalom az EUROSTAT felmérései alapján azonban nem megalapozatlan, hiszen a fiatal (25 évesnél fiatalabb) munkanélküliségi mutatói az unió tagországaiban évről évre növekszenek, és a legfrissebb februári mérések, csak ezeknek a fiataloknak a körében, már 22,4%-os munkanélküliségi arányt mutatnak, mely újabb 1%-os emelkedést jelent az egy évvel korábban mért adatokhoz képest (21,4%).²⁶

Az okok különfélék lehetnek, mind a munkahely hiányával kapcsolatos félelem, mind a reális munkanélküliség, ezek azonban a fiatal, képzett szakembereket arra a döntésre kényszeríthetik, hogy munkájukat hazájukon kívül, másik országban végezzék.

4.2. Fiatalkori munkavállalás külföldön

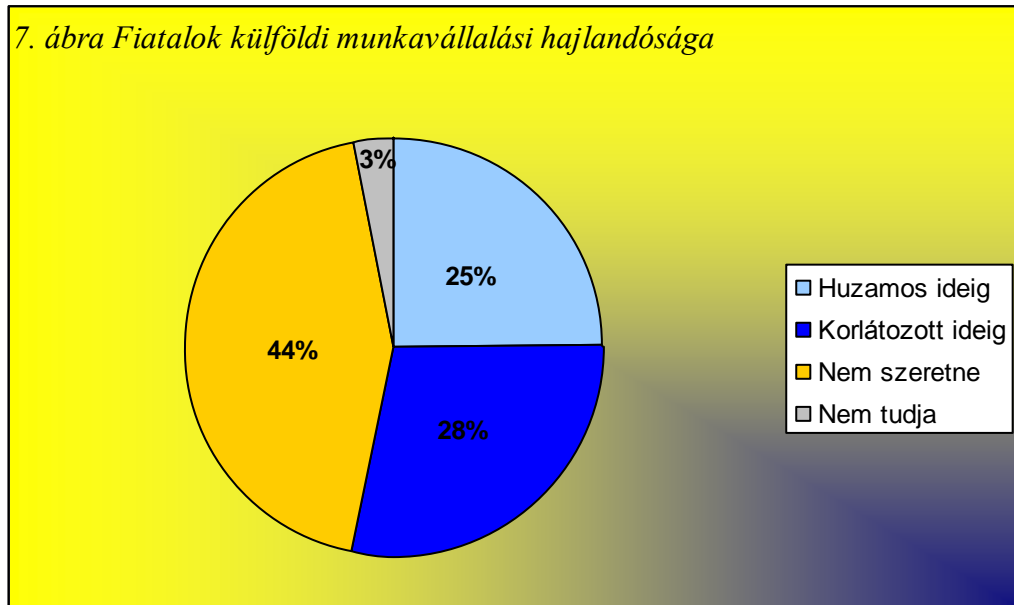
Most, hogy ismertek az külföldön történő elhelyezkedés lehetőségének egyes kiváltó okai, vizsgáljuk meg azt, hogy a munkanélküliségtől való félelem, milyen összefüggésben van, a határon túli munkavállalási hajlandósággal.

---

²⁵ EC: Youth on the move i.m. 50. old

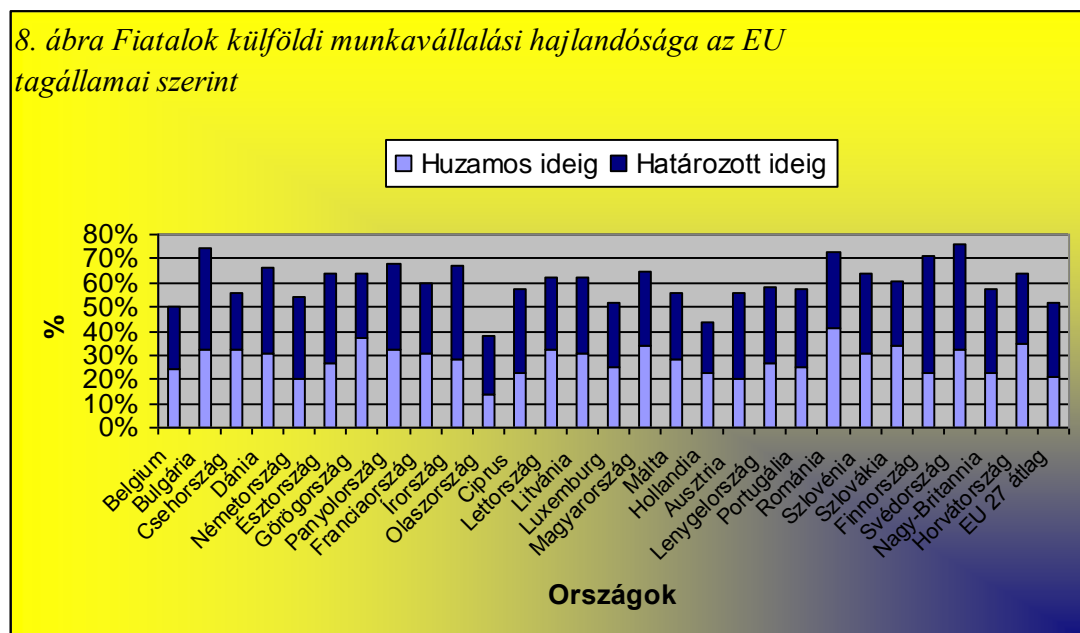
²⁶ http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_m&lang=en

Az eddig figyelembe vett felmérési adatok alapján látható a meglepő adat, miszerint az uniós fiatalok több mint fele (53%) szeretne ideiglenesen, vagy akár huzamosan más európai országban munkát vállalni (7. ábra).

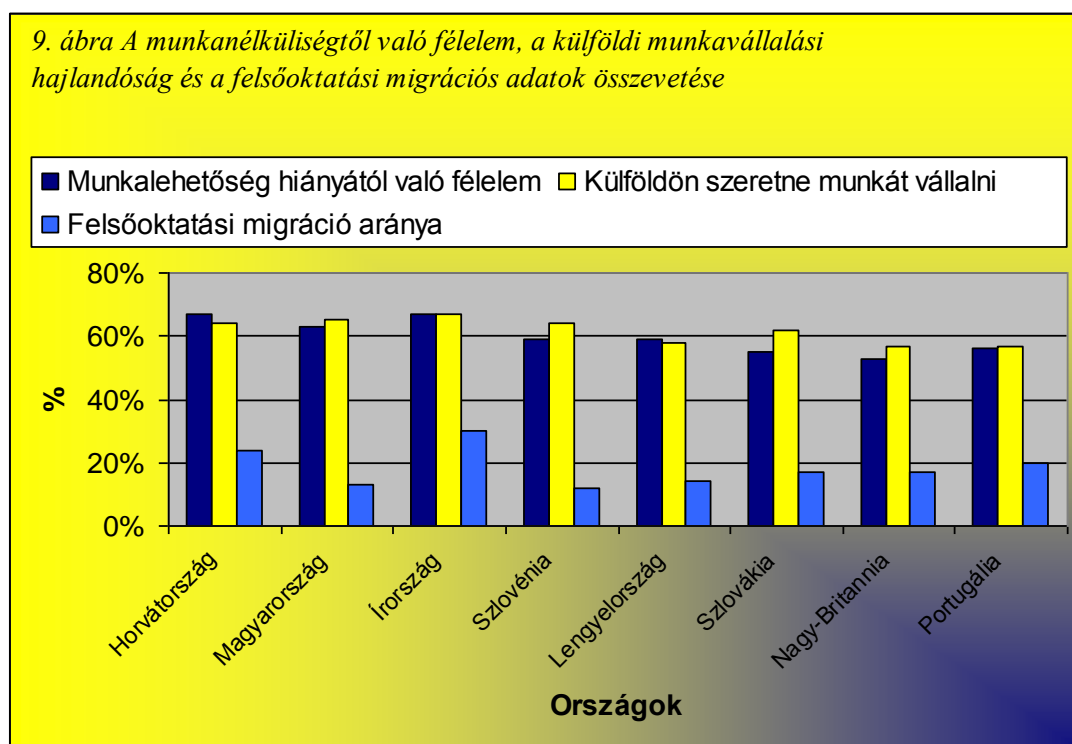
Adatok forrása: European Commission: *Youth on the move*. 2011.

Az alább látható grafikon (8. ábra) a fenti felmérési adatok felhasználásával készült és bemutatja a válaszadók megoszlásának arányát az Európai Unió tagállamaiban, de a dolgozat szempontjából csak lényeges számok, vagyis a külföldi munkavállalást tervezők adatai lettek feltüntetve.

Adatok forrása: European Commission: *Youth on the move*. 2011.

Szinte majd minden uniós tagállam a fent említett adatnál (53%) magasabb értékkel helyezkedik el a diagramon, ám mégis érdemes a korábbi összehasonlítások (1. ábra, 6. ábra) miatt kiemelni Írországot (67%), Magyarországot (65%), Horvátországot (64%), Lengyelországot (58%) és Szlovéniát (62%). Ezen államokban ugyanis a külföldi munkavállalási hajlandóság, mint később látható lesz, magas képzett migrációs értékkel is párosul, azaz a fiatalok nagy része valóra váltja a külföldi karrierjével kapcsolatos elképzeléseit (9. ábra).

Adatok forrása: European Commission: *Youth on the move*. 2011.

Érdekes adat továbbá, hogy a fiatalabbak, vagyis a 15 és 19 év közöttiek magasabb migrációs hajlandóságot mutatnak, mint a 30 és 35 év közöttiek, illetve azon fiatalok is szívesebben vállalnának külföldön munkát, akik jelenleg még képzésben vesznek részt, mint azok, akik már befejezték tanulmányaikat. Ám a dolgozat szempontjából legfontosabb különbség az a felmérési adat, miszerint *azoknak a fiataloknak, akik már képzésüket elvégezték, több mint fele (55%) másik európai államban szeretne munkát vállalni.*²⁷

²⁷ EC: Youth on the move i.m. 56. old.

4.3. A fiatalok migráció összességének

A fenti adatokkal kívántam rávilágítani arra, hogy manapság a fiatalok nagy része képzelettel, és tervezi életének folytatását külföldön a diploma megszerzése után, mely tény értékelhető különböző szempontokból akár pozitívan, akár negatívan. Hiszen az európai közösség szempontjából azt jelenti, hogy érdemes a határok nélküli Európáért küzdeni, bizonyítja a személyek szabad áramlásának létjogosultságát, sőt megmutatkozhat az is ezekben az adatokban, hogy a fiatalok a pozitív tapasztalatok alapján képzelettel életüket külföldön, azaz az unió eddigi törekvései, a négy alapszabadság elvének erősítése sikeres folyamatként értékelhető. Másik oldalról, az állam szemszögéből nézve azonban negatív tényként fogható fel, hiszen meg kell küzdeni azzal, hogy fiatal, képzett szakemberei az országot évről évre, folyamatosan egyre többen hagyják el, és ezért a veszteségért a legtöbb állam semmilyen kárpótlásra nem számíthat.

A fiatalok külföldi munkavállalási törekvése azonban mindenképpen támogatandó folyamat, és az uniós, európai és globális törekvések arra mutatnak rá, hogy a fiatalok mobilitásának ösztönzésére egyre nagyobb hangsúlyt fordítanak. Az unió által életre hívott Európa 2020 stratégia egyik vezérfonalját jelenti a *Youth on the move* program, mely hivatott a fiatalok mobilitását ösztönözni, mind a képzési, mind a képzést követő munkavállalási időszakot illetően. De elég említenünk az *Erasmus* vagy a *Leonardo* tanulmányi programokat, az *EURES* vagy a *Youth@Work* stratégiát, mely a fiatal-munkanélküliség (*youth unemployment*) ellen kívánja felvenni a harcot, és a diplomás fiatalok számára teremt kapcsolatot köztük, valamint a képzett szakembereket kereső kis- és középvállalkozások között Európa szerte. Mind olyan törekvés, mely ösztönözni kívánja a fiatalokat, és lehetőséget teremt számukra, hogy külföldön vállaljanak munkát. Ez a törekvés nem véletlen, hiszen megfogalmazott célkitűzés, hogy minél nagyobb méretű, magasan kvalifikált humán erőforrás álljon minden időben a közösség rendelkezésére, *tagállamoktól függetlenül*, ez pedig *közösségi érdek*.²⁸

Ahogy azt korábban a brain drain bemutatásánál már említettem, és a *Youth on the move* program kapcsán végzett felmérés is mutatja, a határon túl elhelyezkedni kívánó fiataloknak egy része csak határozott ideig kívánja munkáját más európai

---

²⁸ FRICZ Tamás és OROSZ Tímea: *Küzdelmes integráció. Az Európai Parlament és Magyarország 2004-2009*. L'Harmattan, Budapest, 2011, 130. old

országban végezni, ez pedig azt jelenti, hogy egy bizonyos időszak után, új tapasztalatokkal, új megszerzett ismeretekkel gazdagodva tér haza, és kamatoztathatja a külföldön megszerzett tudását, mely egyértelműen a korábbi elbocsájtó állam javára is válik.

A kétirányú brain drain, azonban csak az egyik lehetséges folyamat, és az egyirányú migráció, gyakoribb jelenség, mely esetben az elbocsájtó államba nem tér vissza az új ismeretekkel gazdagodott szakember, és ez az egyutas 'agyelszívás' a gazdasági fejlődés gátját jelenti.²⁹ Ebben az esetben tehát a képzett szakembert kitanító állam a brain drain esetleges pozitív hatásaiban sem részesül, csupán a negatív hatások vannak rá hatással.

Ezt a problémát mielőbb orvosolni kell, és az egyre inkább elterjedőben lévő megoldások, melyek a tandíjak mértékének megemlése, vagy a hallgatók külföldi életpálya elképzeléseinek gátját jelentő hallgatói szerződések bevezetése semmiképp sem jó megoldás, hiszen vagy nagyobb terheket ró a diákokra, és azok családjára, vagy egyszerűen korlátozza őket terveik megvalósításában a szerződésben foglaltak folytán. Látni kell azonban, hogy egyelőre ezek az államok sem tudnak előállni más megoldással, hiszen az elvesztett előnyökért semmilyen szervezet, vagy másik ország nem kárpótolja őket. A dolgozat folytatása azonban egy olyan rendszert kíván bemutatni, mely megoldást jelenthet az eddig ismertetett konfliktusokra, érdeklentétekre.

5. Egy új elképzelés a probléma megoldásához

A vázolni kívánt megoldási lehetőség azon egyszerű feltevésből indul ki, hogy azok, akik részesülnek valamely előnyökből, ésszerű módon kötelesek is valamilyen ellenszolgáltatást nyújtani ezekért az előnyökért cserébe. Jelen esetben értelmezhetjük ezt úgy, hogy azok az államok, akik a szakképzett migráció folytán részesülnek a korábban ismertetett pénzügyi és egyéb közvetett előnyökben jogosan lennének kötelezhetőek arra, hogy a magasan képzett szakembereket elbocsájtó országokat kárpótlásban részesítsék. Másik oldalról pedig szintén jogos az elbocsájtó állam igénye ezen kárpótlással kapcsolatban, melyből a képzett humán tőke elvesztése folytán realizálódó károkat fedezhetné. Az általam vázolni kívánt megoldási lehetőség két féleképpen képzelhető el. Az egyik lehetőség az előnyök és

---

²⁹ CSANÁDY – SZEMÉLYI i. m. 81. old

hátrányok kiegyenlítésére egy új pénzügyi alap létrehozása lehetne, míg a másik esetben egy új szupranacionális intézmény felállítása jelenthetne megoldást.

5.1. Új pénzügyi alap létrehozása

5.1.1. Az Európai Unió kohéziós politikája

A most következő részhez szükséges áttekinteni röviden az unió regionális politikáját, hiszen ennek célkitűzései megegyeznek annak a komplex problémának az orvoslásával, melyet a brain drain folyamat jelent az Európai Unió tagállamainak. A kohéziós politika magába foglalja mind a gazdasági és társadalmi, valamint területi kohéziós törekvéseket, továbbá a strukturális politikát. Mindet egybe véve megállapítható, hogy a kohéziós politika célkitűzése a hiányosságok, lemaradások és egyenlőtlenségek felszámolása, illetve csökkentése a fent említett területeken, azaz mind gazdaságilag, mind társadalmilag, mind pedig területileg. A strukturális politika pedig magának az eljárásoknak és intézkedéseknek az összessége, amelyek ezen hiányosságok és lemaradások felszámolását tűzik ki célul.

A kohéziós politika fejezete az EUMSZ XVIII. Címébe került, mely elsődleges jogforrás jelenti a hivatkozási alapját a strukturális alapokat létrehozó, azok működéséről, koordinálásáról és forrásaik felhasználásáról szóló tanácsi rendeleteknek. Ezek a strukturális alapok az Európai Regionális Fejlesztési Alap, az Európai Szociális Alap, az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap Orientációs Részlege, valamint a Kohéziós Alap.³⁰

5.1.2. Az Európai Szociális Alap

A probléma, melyre dolgozatommal megoldást keresek, több fontos uniós politikai területet érint, a korábban ismertetett tények és összefüggések alapján többek közt oktatási, munkanélküliségi területet, továbbá a fiatal pályakezdekők elhelyezkedésének problémáját, illetve az unió mobilitást elősegítő célkitűzéseit. Látva ezeket az érintett témákat az Európai Unió egy, már meglévő kohéziós alapja hozható fel példaként, még pedig az Európai Szociális Alap (ESZA). Az összefüggés a pénzügyi alap, illetve az általam vázolt problémás politikai területek kapcsán figyelhető meg, hiszen

---

³⁰ EUMSZ XVIII. Cím Gazdasági, társadalmi és területi kohézió 175. Cikk.

az ESZA célkitűzései pontosan ezeken a területeken való felzárkóztatás a kevésbé fejlett régiókban. „Az ESZA támogatja a foglalkoztatást, valamint segíti az embereket képzettségük és készségeik fejlesztésében.”³¹ Az Európai Szociális Alapról szóló 1081/2006/EK rendelet külön hangsúlyozza mind a fiatalok munkanélküliség megoldásának, mind a munkavállalói mobilitás fontosságának elvét: „Az ESZA a tagállamokban az alábbi prioritások alapján támogat tevékenységeket: (...) b) az álláskereső és inaktív személyek munkavállalásának és tartós munkaerő-piaci jelenlétének javítása, a munkanélküliség – *különösen a tartós és az ifjúsági munkanélküliség* – megelőzése, (...) különösen az alábbiak előmozdítása révén:³² (...) iv. konkrét intézkedések a *migránsok foglalkoztatásában való részvételének növelésére és ezáltal társadalmi integrációjuk erősítésére és a munkavállalók földrajzi és foglalkozási mobilitásának és a határokon átnyúló munkaerőpiacok integrációjának elősegítése* (...)”³³ A foglalkoztatási problémák megoldásának kihangsúlyozása mellett szintén megjelennek a rendeletben az oktatási célkitűzések: „(...) d) a humántőke fejlesztése, különösen az alábbiak előmozdítása révén: i. az oktatási és képzési rendszerek reformjainak kidolgozása és bevezetése a foglalkoztathatóság fejlesztése érdekében (...)ii. hálózatépítő tevékenységek a *felsőoktatási intézmények, kutató- és technológiai központok, valamint a vállalkozások között*”³⁴ „(2) A konvergencia célkitűzés keretében az ESZA az alábbi prioritások alapján támogat tagállami tevékenységeket: a) a humántőke-beruházások bővítése és javítása, különösen az alábbiak előmozdítása révén: i. az oktatási és képzési rendszerek reformjainak végrehajtása, különösen a tudásalapú társadalom és az egész életen át tartó tanulás igényeire való reagálóképesség növelése céljából; ii. a teljes életciklus alatti *fokozott részvétel az oktatásban és képzésben*, (...) valamint a felsőoktatásban és felsőfokú képzésben való fokozott részvétel megvalósítását célzó intézkedéseken keresztül; iii. *az emberi erőforrások fejlesztése* a kutatás és innováció területén, elsősorban posztgraduális tanulmányokon és kutatók képzésén keresztül.”³⁵ A Szociális Alapot létrehozó Római Szerződés eredeti célkitűzése volt a foglalkoztatás növelése, melynek előmozdítása a mai napig is az unió legfontosabb

---

³¹ EURÓPAI BIZOTTSÁG: *Európai Szociális Alap – Befektetés az emberekbe*. Az Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala, Luxemburg, 2007, 1. old [továbbiakban: Európai Bizottság: Európai Szociális Alap]

³² Az Európai Parlament és Tanács 1081/2006/EK rendelete (2006. július 5.) Az Európai Szociális Alapról és az 1784/1999/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről 3. cikk (1) Bekezdés b) pont.

³³ U.o. 3. cikk (1) bekezdés b) pont iv.)

³⁴ U.o. 3. cikk (1) bekezdés d) pont

³⁵ U.o. 3. cikk (2) bekezdés a) pont

prioritásai közé tartozik, és ezen célkitűzésekhez folyamatosan társultak újabb kihívások. Ezek közé tartozik az egyre modernebb technológiai megfelelés és ismeret, az új készségek elvárása a munka világában, a fiatalok esetén a pályakezdés nehézségei, valamint az elöregedő társadalom problémája.³⁶ Az ESZA következő 2014-től 2020-ig tartó stratégiája pedig még inkább előtérbe kívánja helyezni a fiatalkori munkanélküliség problémájának megoldását.³⁷

Ezek alapján látható tehát, hogy az Európai Szociális Alap által fejlesztendő területek egybevágóan azon problémás területekkel, melyeket a brain drain folyamat érint, hiszen ahogy azt korábban bemutattam az 'agyelszívás' kiváltója lehet a (fiatalkori) munkanélküliségtől való félelem, ezen kívül pedig szintén célja az ESZA-nak, hogy előmozdítsa az oktatást, a minél magasabb oktatási részvételt és az ezen a területen szükséges reformokat.

5.1.3. Miért nem használható fel a probléma megoldásához az Európai Szociális Alap által nyújtott támogatás?

Magyarázatra szorul ugyanakkor, hogy az ESZA által a tagállamoknak nyújtott évi 10 milliárd eurós támogatás, miért nem használható fel a brain drain folytán felmerülő problémák megoldására. A legfontosabb momentum ennek a kérdésnek a megválaszolásakor a kohéziós politika céljait szolgáló közösségi források felhasználását meghatározó négy alapelv, melyet a 2052/88/EGK tanácsi rendelet határoz meg. Ezek a koncentráció, programozás, partnerség és addicionalitás. A felsorolás a kohéziós politikát 2007 és 2013 közötti időszakra meghatározó 1083/2006/EK rendelete folytán kiegészült további alapelvekkel, ám a dolgozat szempontjából mindközül az addicionalitás, és a kiegészítő jelleg elve számít fontosnak, hiszen ezek adnak magyarázatot arra, hogy a már meglévő strukturális alapok miért nem használhatóak fel jelen esetben. Mindkét elv lényege ugyanis, hogy a kohéziós politika támogatásai nem helyettesíthetik a tagállam kiadásait, azokat csupán kiegészítik, valamint a kiegészítő jelleg elvénél megjelenik a közösségi prioritások beépítésének fontossága a támogatott intézkedések terén.³⁸ A pénzügyi alap által nyújtott támogatás tehát ahhoz az összeghez adódik csupán hozzá, amelyet

---

³⁶ EURÓPAI BIZOTTSÁG: Európai Szociális Alap i.m. 1 – 2. old.

³⁷ <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=62&langId=hu>

³⁸ KENDE Tamás – SZÜCS Tamás: *Bevezetés az Európai Unió politikáiba*. Complex Kiadó, 2011, 409. old [továbbiakban: KENDE – SZÜCS]

a tagállamok fordítanak saját polgáraikra.³⁹ Így a támogatás tulajdonképpen, közvetlen haszonélvezői nem maguk a *tagállamok*, hanem a vállalkozások, intézmények, non-profit szervezetek, akik projektek révén nyerhetik el a vissza nem térítendő pénzügyi hozzájárulást. Továbbá a strukturális politika ugyan olyan intézkedések és eljárások összessége, amelyek gazdasági és társadalmi szerkezeti hiányosságok, lemaradások felszámolását és csökkentését célozzák, ugyanakkor a tipikus megvalósítási szintjét a régiók jelentik. „A szerkezeti problémákat a strukturális politika eszközrendszere által regionális szinten kezelik”, vagyis az ’agyelszívás’ folytán kialakuló *lemaradásokat és hiányosságokat* nem képes csökkenteni és felszámolni.⁴⁰

Az ESZA-nak tehát hiába külön kiemelt prioritása minden olyan terület, amelyet a brain drain folyamat károsan érint, azaz a foglalkoztatottság és oktatás kérdése, valamint a munkavállalói mobilitás, mivel az ezekre való hivatkozással igénybe vett uniós támogatások nem magát a tagállamot kárpótolják a képzett állampolgáraik elvesztése által realizálódó veszteségekért.

Az Európai Szociális Alap és az Európai Unió kohéziós politikájának bemutatásával kívántam rámutatni arra, hogy az Európai Unióban már létezik olyan kohéziós alap és célkitűzés, amely minden a brain drain folytán negatívan érintett politikai területet támogat, ez azonban mégsem képes az elbocsájtó és a képzett szakemberrel gazdagodó állam közti érdekellentétek, az előnyök és hátrányok igazságos kiegyenlítésére. Ugyanakkor hivatkozási alapot adhat egy újabb olyan pénzügyi eszköz felállítására, amely konkrétan ezeket a problémákat orvosolni tudná.

5.1.4. Az új pénzügyi eszköz célja

Elsőként fontos megvizsgálni, hogy milyen céllal jöhetne létre egy ilyen új pénzügyi eszköz. Mint ahogy az összes strukturális pénzügyi alap (Európai Szociális Alap, Európai Regionális Fejlesztési Alap, Európai Vidékfejlesztési Alap) esetén látható, a célja ezeknek a forrásoknak a fejletlenebb tagállamok és régiók felzárkóztatása, és a társadalmi kohézió elősegítése. Hisz az Egységes Európai Okmány (*Single European Act*) által 1987-ben megfogalmazott gazdasági és társadalmi kohéziós politika alatt is a fent említett célkitűzéseket értjük, azaz a fejlesztési és felzárkóztatási

---

³⁹ EURÓPAI BIZOTTSÁG: Európai Szociális Alap i.m. 6. old

⁴⁰ KENDE - SZÜCS i.m. 402. old

intézkedéseket és eljárásokat. A támogatási politika fejlődése révén e fogalom kiegészült a területi kohézióval, mely szorgalmazza az egymással prosperáló térségek gazdasági és társadalmi kapcsolatainak létrejöttét.⁴¹ Ebbe a keretbe mindenképpen beilleszthető a dolgozat eddigi szakaszaiban ismertetett brain drain folyamat hatása, hiszen igazoltan az elbocsájtó állam fejlődési korlátait jelenti a képzett humán tőke elvesztése.⁴² Ez pedig egyértelműen tovább növeli a fejletlenebb régiók gazdasági és társadalmi leszakadását, ami pontosan az unió célkitűzései által elérni kívánt jövőképek mond ellent, hiszen az EUMSZ 174. Cikke kimondja, hogy az Unió tevékenységét úgy folytatja, hogy az a gazdasági, társadalmi és területi kohézió erősítését eredményezze.⁴³

Az újonnan felállítandó pénzügyi alap célja lenne tehát ezen egyenlőtlenségek kiegyenlítése, és az elbocsájtó államok kárpótlása, ezzel pedig a fejletlen területek leszakadásnak elkerülése, és a társadalmi kohézió erősítése.

Az így létrejövő pénzügyi eszköz nem csak az egyenlőtlenségek mérlegelését lenne hivatott megoldani, hanem felhasználható lehetne, egyéb más, az oktatás, a fiatalok munkanélküliség, illetve a mobilitási területeken való fejlesztések elvégzésére, de a támogatás végső haszonélvezői az eddigi strukturális alapokkal ellentétben nem KKV-k, non-profit szervezetek, NGO-k lennének, hanem maga az *állam*. Ugyanakkor e rendszer nem ütközne véleményem szerint az addicionalitás és kiegészítő jelleg elvébe, mivel egy ilyen pénzügyi támogatás, nem az állami közkiadásokat helyettesítené, hiszen a felsőoktatás fenntartása révén az állam ennek a közfeladatnak eleget tesz, hanem az elvesztett gazdasági előnyt lenne hivatott kárpótolni elkerülve ezáltal a gazdasági, társadalmi leszakadást és elősegítve a területi kohéziót, melyek közösségi prioritásoknak számítanak.

5.1.5. A pénzügyi eszköz által nyújtott támogatások

A pénzügyi alapról lehívható támogatásokhoz az eddigi strukturális alapoknál látott GDP előírás példája alapján lehetne hozzájutni, de a pénzeszközök mértéke nem az egy főre jutó bruttó hazai terméktől, hanem egy, a diplomás migránsok számán alapuló kvótától függne. Ehhez azonban szükséges lenne a képzett migráció és a gazdaságra mért negatív hatás arányosítása, amelyhez kiindulópontot jelent a

---

⁴¹ KENDE – SZÜCS i.m. 401. old

⁴² CSANÁDY – SZEMÉLYI i.m. 81. old

⁴³ KENDE – SZÜCS i.m. 403. old

korábban már idézett felmérési adat, miszerint 10%-kal magasabb képzett migráció a bruttó hazai össztermék növekedésének 0,8%-os visszaesését jelenti.⁴⁴ Mindenképpen szükséges azonban egy pontos arányosítás kidolgozása, hiszen csak ennek tükrében lenne meghatározható a szükséges kárpótlás mértéke.

A támogatás tehát egy képzett migrációt alapul vevő kvóta szerint alakul, amely kvóta rendszer meghatározható lenne sávosan vagy pontos arányosítással. Egy sávok alapján létrejövő rendszerben ez azt jelentené, hogy a tagállam egy bizonyos képzett migrációs hányadot meghaladó érték esetén egy adott támogatási összegű sávba esik. Csupán a minimum és a maximum képzett migrációs adat lenne meghatározva az adott támogatási sávok esetén, az összeg azonban minden esetben megegyezne, és a diplomás emigránsok növekedésével természetesen arányosan növekedne. A másik esetben pontos arányosítást lehetne figyelembe venni, azaz nem egy sávos elrendezés határozná meg a támogatási mértéket, hanem minden tagállam egyedi módon részesülne az eszköz által nyújtott finanszírozásból, még pedig a saját képzett migrációs adatai alapján.

A migráns megfogalmazás nem volt véletlenszerű, hiszen egy ilyen módon működő pénzügyi rendszernél nem csupán az *emigránsokat* kell figyelembe venni, hiszen a helyükre más országból érkező *képzett bevándorlók* tompíthatják, csökkenthetik a tagállamot érő negatív hatásokat. Ennek függvényében egy ország tehát csak a ténylegesen elvesztett diplomások után juthat kárpótláshoz.

Ezt az összeget véleményem szerint azonban mindenképpen csak jogszabály alapján meghatározott területeken használhatná fel az abból részesülő állam. Ezek meghatározásához szükséges megvizsgálni, hogy a képzett migránsok elvesztésével milyen területeken szenved hátrányt a tagállam. A korábbi szakaszokban már ismertettem, hogy a magasabb képzés milyen gazdasági és egyéb közvetlen előnyöket jelent. Ilyen az egészségesebb életmód, a kisebb bűnözési hajlandóság, melyek alapján a megszerzett pénzügyi kárpótlást az állam felhasználhatná ezeken a területeken. Egészségügyi, rendvédelmi fejlesztéseket végezhetne, így az a pénzeszköz, amelyhez a képzett munkaerő elvesztésével hozzájut, nem máshol veszne el, hanem ténylegesen azt a területet kárpótolná, amelyet szükséges. Ehhez hozzá kapcsolódhatna a kutatás, fejlesztési beruházás, hiszen a képzett szakemberek hiánya legközvetlenebbül ezen a téren fejt ki hatását.

---

⁴⁴ Idézi CSANÁDY – KMETTY – KUCSERA – SZEMÉLYI – TARJÁN i.m. 604. old

A pénzügyi alap által nyújtott kárpótlás tehát felhasználható lenne a K+F beruházások, az egészségügy, valamint a bűnüldözés területén, mely támogatható területek listája bővíthető, ám mindenképp jogi norma alapján meghatározott taxatív felsorolás kell, hogy azt megállapítsa.

Az így befolyó kárpótlási támogatásból tehát biztosítani lehetne olyan területek finanszírozását, anyagi hátterét, mint az oktatás, a kutatási szféra, de egészében véve az életkörülmények javítása, amelyeknek reformja elengedhetetlen a képzett migráció problémájának megoldásához.⁴⁵

Ezen kívül a lehívható pénzeszegek, szintén az eddig ismert pénzügyi eszközökhöz hasonlóan, csak egy szigorúan megtervezett projekt támogatásához lennének felhasználhatóak. A tagállam mindenképpen megkaphatná a pénzügyi kárpótlást, azt azonban csak egy megtervezett, benyújtott és elbíralt projekt kivitelezéséhez használhatná fel, így garantálva a támogatás megfelelő működését. Az újonnan felálló pénzügyi alap által nyújtott finanszírozást természetesen minden uniós tagállam a képzett migrációs kvóta alapján vehetné igénybe, hasonlóan a már most is működő pénzügyi eszközökhöz, melyek GDP arányos fejlettségi szint alapján határozzák meg az alapokból részesülő területeket.

Az alap bevételei pedig az unió eddigi forrásaiból lehetnének finanszírozhatóak, melynek három fő alapja a harmadik országból érkező termékekre kivetett importvámok, a bruttó nemzeti jövedelem alapú forrás, valamint a hozzáadottérték-adó alapú források, ezek mellett pedig a mezőgazdasági lefölözések, melyekből a már működő pénzügyi alapok finanszírozását is ellátják.^{46 47} Ebben az esetben tehát csak az alapok egyfajta átcsoportosításáról lenne szó, és nem lenne szükség új bevételi forrásokra.

5.2. Egy új szupranacionális intézmény

Napjainkban egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek az unió politikusai a nemzetek felettiség, vagyis a szupranacionalitás elvére. Ezt bizonyítja az Európai Unió átalakítását végrehajtó Lisszaboni szerződés is, mely a korábbi Maastrichti egyezmény által létrehozott három fő pillér közül kettőt (a közös kül- és biztonságpolitikát, valamint a bel- és igazságügyi együttműködést) szupranacionális

---

⁴⁵ CSANÁDY – SZEMÉLYI i.m. 117. old.

⁴⁶ KENGYEL Ákos: *Kohézió és finanszírozás*. Akadémia Kiadó, Budapest, 2008, 147 – 151. old.

⁴⁷ http://ec.europa.eu/budget/biblio/documents/financing/financing_en.cfm

intézménnyé tette. De az euroövezetet fenyegető gazdasági és pénzügyi válság megoldását is a nemzetek feletti együttműködéstől remélik a vezető uniós hatalmak. A brain drain folyamat is tekinthető azonban egy, az egész EU-t fenyegető problémának, sőt mint azt bemutattam negatív hatásai globálisan viszonylatban is jelentkeznek. Ezek alapján szintén hatékonynak tűnhet, hogy ezt a problémát is nemzetek feletti szinten, egy szupranacionális intézmény felállításával orvosolja az Európai Unió. Ez az intézmény főként a források tekintetében különbözne az előző szakaszban részletezett új pénzügyi alaptól, mégpedig azért, mert a kárpótláshoz szükséges anyagi forrásokat, nem az eddig megszokott módon szerezné be, hanem a tagállamok befizetéséből. Ehhez azonban még inkább szükséges lenne az arányosítás a képzett kivándorlás adatai és az ez által bekövetkező gazdasági hátrány és az egyéb negatív események között.

Ennek az intézménynek a célkitűzései megegyeznének az unió kohéziós politikájának elveivel, és pontosan a brain drain folytán a tagállamok között kialakuló hátrányok és lemaradások csökkentésére, megszüntetésére törekedne.

5.2.6. Az intézmény felügyelő szervként való működése

Ez az intézmény működhetne akár úgyis, mint az előző szakaszban részletezett új pénzügyi eszköz monitoring, ellenőrző szerve. Ebben az esetben nem lenne szükség új bevételi forrásokra, hiszen az előző szakaszban leírt módon egy újonnan létrejövő strukturális alap biztosítaná a támogatást a tagállamoknak, mely források felhasználásának célterületei tehát nem a régiók, hanem maguk az államok lennének. Ennek az alapnak a bevételei azonban az eddig is felhasznált uniós forrásokból lehetnének fedezhetőek. A létrejövő intézmény csupán felügyelő szerepet töltene be, és ellenőrizné az alapból kikerülő pénzek hatékony felhasználását a korábbiakban részletezett területeken (bűnüldözés, egészségügy, K+F, felsőoktatás). Ennek megfelelően a tagállamok által benyújtott pályázatok elbírálásában is közreműködhetne, biztosítva ezáltal, hogy az alapból származó anyagi kárpótlás felhasználása valóban az elérni kívánt célterületeken valósul meg. Szintén ennek a szervnek a feladatkörébe tartozna a statisztikai adatbázis működtetése és a szükséges kvótarendszer kidolgozása, mely alapján meghatározhatóak lennének a támogatási mértékek.

Ez az intézmény tehát még az előző szakaszban részletezett strukturális alaphoz kapcsolódik, a nemzetek feletti elve miatt azonban itt tettem róla említést.

5.2.7. Egy új nemzetek feletti szervezet

E szakasz bevezetésében említett, újonnan felálló szupranacionális intézményt tehát ebben a részben kívánom bemutatni. Ennek a szervezetnek az előnye a strukturális alaphoz való finanszírozással szemben az lenne, hogy a források nem terhelnék le az eddigi Európai Unió bevételi forrásokat, hanem a létrejövő szerv saját pénzügyi alappal rendelkezne, melyet a tagállamok finanszíroznának. Mint már említettem ennek a rendszernek a létrehozásához még nagyobb szükség lenne a képzett elvándorlás és az ennek folytán kialakuló gazdasági hátrány pontos arányosítására, hiszen az egyes tagállamok pénzügyi alapba történő befizetése ez alapján lenne meghatározható, valamint a brain drain sújtotta országok támogatását is ezek az arányszámok befolyásolnák.

Mint azt korábban is írtam természetesen figyelembe kell venni a rendszer működtetésénél, hogy a brain drain nem csak egyirányú lehet, tehát a kivándorló képzett migráció káros hatásait a beérkező felsőfokú végzettséggel rendelkező bevándorlók enyhíthetik, talán bizonyos országok esetében el is tüntethetik azt. Így egy tagállam csak a valós, bekövetkezett hátrány után kaphatna kárpótlást a létrejövő szervezettől.

Egy ilyen intézménynek az a tulajdonsága is meglenne, hogy tagsága nem feltétlenül lenne kötelező, hanem minden tagállam saját belátása szerint vehetne részt, féltő azonban, hogy ebben az esetben nem működne igazán a rendszer kiegyenlítő, kárpótló funkciója, ha azok az országok nem vennének részt benne, amelyek igazán élvezik a képzett migráció nyújtotta előnyöket. Célszerűbb lenne tehát a szervezetben való kötelező részvétel, hiszen aki élvezik az előnyöket, annak a költségekből is ki kell vennie a részét. Igaz ez mind a strukturális alap, mind egy szupranacionális szervezet létrehozása esetén. Még előbbi esetben maga az Európai Unió az, amely élvezik az előnyöket a fiatalok mobilitásának fokozódása, a munkaerőpiac feltöltődésének folytán, addig az utóbbi esetén a szervezetben részes felek, azaz a tagállamok, amelyek gyarapodnak a képzett migránsokkal, így ők élvezik a brain drain pozitív hatásait, tehát mindkét esetben jogosan elvárható, hogy kivegyék

részüket a humántőke közvetett képzéséből, hogy a számukra kedvező képzett migrációs folyamat továbbra is fenn maradjon.

Egy ilyen nemzetek feletti szervezet célja szintén megegyezne azon uniós célkitűzésekkel, melyeket a dolgozat korábbi szakaszaiban részleteztem. Az intézmény szintén a gazdasági és társadalmi kohézió erősítésére és az elmaradott területek felzárkóztatására törekedne, mégpedig a brain drain folyamat káros hatásainak csökkentése révén.

5.2.8. A szervezet előnyei és hátrányai

Egy ilyen, több tagállamot magába foglaló Európai Unió intézmény előnye lehetne a strukturális alappal szemben, hogy nem azon forrásokat terhelné, amelyet az unió jelenleg is a támogatások finanszírozására használ fel, hanem külön bevételi forrása lenne a részt vevő országok befizetése folytán. Ez alapján egy olyan rendszer működhetne, melynek pénzügyi forrásai ugyanazon területről származnának, ahova a támogatások folyósítása is történik.

Ezzel összefüggésben megállapítható egy ilyen rendszer előnyeként az a funkció is, hogy nem csupán egyfajta 'segélyként' működne, hanem ösztönzően hatna a részt vevő tagállamokra, hiszen minél nagyobb képzett humántőkével rendelkezik egy ország, annál nagyobb számban lesznek ezek közül, akik emigrálnak, és ez alapján az adott állam magasabb kárpótlásra számíthat, mely felsőoktatási színvonalának további fejlesztésére ösztökélheti, ez pedig egyértelműen jelenti mind az adott ország, mind az egész uniós politika sikerét (*success story*).

További előnye lenne a szervezetnek, hogy egy teljesen új, és csak a brain drain jelentette problémákkal, illetve azok csökkentésével foglalkozó rendszer épülne fel, mely csak erre a területre koncentrálna, hatékonyabbá téve ezáltal a probléma megoldását.

Ezen előnyök mellett természetesen hátrányai is megfigyelhetők egy ilyen szervezetrendszernek. Elsőként az önkéntesség vagy a kötelező részvétel problémája. Hiszen mint ahogy már említettem, az önkéntes részvétel esetén fennáll a veszélye annak, hogy pont azok az államok, amelyek az 'agyelszívás' fő célországait jelentik kimaradnak a rendszerből (Nyugat-Európa).⁴⁸ Így pedig a szervezet fő funkciója,

---

⁴⁸ CSANÁDY – SZEMÉLYI i.m. 117. old.

vagyis hogy kiegyenlítse a brain drain jelentette egyenlőtlenségeket nem valósulna meg.

A másik eset, vagyis a részvétel kötelezővé tétele is nehézséget jelenthetne, hiszen ebben az esetben pont az előbb említett nyugat-európai államok érezhetnék egyenlőtlennek a rendszer működését, hiszen magasan képzett szakembereiket ők is elveszítik ugyan, ezt azonban mégsem kárpótolja számukra senki, hiszen ezek a fiatalok nem az Európai Unión belül, hanem legtöbbször az Egyesült Államokban helyezkednek el.⁴⁹ Ennek a problémának az orvoslásához azonban az általam vázolt megoldás globális méretű kiterjesztésére lenne szükség.

Az ebben a szakaszban bemutatott rendszer tehát távolabb áll egy valós megoldási lehetőségtől, dolgozatomban azonban mégis be kívántam mutatni, mert megoldási javaslatom alapötlete ebből a feltevésből indult ki.

6. Európai integrációs kitekintés

Miután részletes bemutatásra került a brain drain folyamat és annak az Európai Unióra mért káros hatásai, valamint az ezekre általam javasolt mindegyik megoldási lehetőség, szeretnék párhuzamot vonni az európai integráció és az eddig vázoltak fontossága között.

6.1. Az európai integráció

Mint az köztudott az európai integráció története az 1950-ben született Schuman-tervvel kezdődött el. A deklaráció kidolgozójának, Jean Monnet-nak a célja ezen tervvel, további véres háborúk elkerülése, vagyis az európai béke megteremtése volt. A terv új megoldási javaslatot jelentett, hiszen több európai állam együttműködésére épülő, kezdetben gazdasági szervezet (Európai Szén- és Acélközösség) létrehozásán keresztül kívánta megvalósítani a tervezett célkitűzéseket. További elképzelés volt a csatlakozó államok teljes integrációja, vagyis egy szövetségi államban való egyesülés. Ennek magyarázata, hogy „Európa országai nem elég nagyok ahhoz, hogy megfelelő jólétet és társadalmi haladást biztosíthassanak népeiknek.”⁵⁰

---

⁴⁹ Jeff CHU: How To Plug Europe's Brain Drain. *Time*, 2004. január 11.

⁵⁰ HŐS Nikolett – PÜNKÖSTY András - SZILÁGYI Pál – Szabó Marcel – Lános Petra Lea – Gyeney Laura (szerk.): *Az Európai Unió jogi fundamentumai*. Szent István Társulat, Budapest, 2012, 13 - 14. old [továbbiakban: HŐS – PÜNKÖSTY - SZILÁGYI – SZABÓ – LÁNCOS – GYENEY]

Az európai integráció kezdeti fő célkitűzése tehát a fent említett állandósult béke és a gazdasági versenyképesség növelése volt egy egységes európai szövetségi állam létrehozásán keresztül. A fejlődési folyamat az Európai Gazdasági Közösségen (1958), az EURATOM-on (1958), a bővítések, majd az Egységes Európai Okmány (*Single European Act*) és végül a Maastrichti Szerződés megalkotásán keresztül vezetett el a ma működő Európai Unióhoz.

Az integrációs folyamatok két fő irányvonala a konföderalizmus és a föderalizmus, melyeknek harca napjainkra eldöntöttnek látszik, ez azonban újabb kételyeket és problémákat vet fel.

A konföderatív nézeteket képviselő országok integrációs politikáját saját nemzetállami érdekeik határozzák meg, vagyis szuverenitásuk birtokában döntenek arról, hogy mely politikáikba engednek közösségi beleszólást és melyekbe nem. Ez a felfogás a kisebbségben maradtak vétője folytán mindenképpen lassítja az uniós döntéshozatali rendszert.

A másik, ezzel szemben álló integrációs felfogás szerint a föderatív alapon felépülő közösség „már egy önálló nemzetközi jogalanyisággal bíró szövetségi állam, amely a tagállamok legfontosabb szuverenitás elemeit magához vonja, és ahol a hatalom alkotmányos szabályok szerint oszlik meg az unió központi szervei és a tagállamok között.”⁵¹

Mint mondtam, napjainkra a két felfogás harca eldöntöttnek látszik, hiszen a Lisszaboni Szerződés végleg szupranacionális szintre emelte a fent említett közösségi politikákat, ugyanakkor a konföderatív felfogás továbbra is életben maradt és az ezt követő tagállamok által folytatott integrációs politika komoly vitákat szül az Európai Unión belül.

6.2. Integrációs problémák

Elsődleges problémaként fogható tehát fel az európai integráció kapcsán az előbbiekben részletezett eltérő konföderatív és föderatív felfogás, ezen kívül azonban egy további tagállami csoport is megfigyelhető, mégpedig a pusztán gazdaságpolitikai hasznot kereső országok köre, amely államok nem kívánnak továbblépni a politikai integráció irányába, holott az integráció célja egyértelműen

---

⁵¹ MOHI Csaba: *A politika tudománya. Nemzetközi politika, Európa-politika, Nemzetpolitika*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Budapest, 2010 185 - 186. old. [továbbiakban: MOHI]

ebbe az irányába mutat (Nagy-Britannia, Dánia, Svédország, Finnország).⁵² Szükségszerű lenne tehát minden tagállam részéről a föderatív irányba való elmozdulás, hiszen csak ez jelenthet megoldást a manapság jelentkező világméretű problémák Európát érintő részére, melyek közül az egyik a dolgozatomban is vázolt brain drain folyamat. Ha azonban mindezen kérdésekben a nemzeti érdek elsődlegessége marad megkérdőjelezhetetlen, akkor komoly veszély fenyegeti az európai integráció fennmaradását.

A föderatív politika fő meghatározó eleme a mára minden probléma megoldásaként emlegetett szubszidiaritás elve, mely lényegében azt jelenti, hogy „a döntést azon a szinten kell meghozni, ahol azokhoz a legtöbb információ a rendelkezésre áll.”⁵³ A princípium bizonyos hatásköröket kizárólagosan közösségi hatáskörbe utal, ezeket leszámítva azonban a közösség a szubszidiaritás elve alapján cselekedhet, ha a kitűzött cél így könnyebben megvalósítható.⁵⁴ Lényegében tehát minden kérdést az állampolgárokhoz legközelebb eső szinten kell szabályozni, ebben az értelemben az elv tehát az egyes uniós közösségek önrendelkezési jogát juttatja érvényre.⁵⁵ Amire ezzel kívántam rávilágítani az, az hogy a föderatív közösség kialakulása, vagyis az 'Európai Egyesült Államok' megalakulása nem jelenti feltétlenül a nemzeti érdekek figyelmen kívül hagyását, hisz a szubszidiaritás manapság pontosan a nemzeti önrendelkezés megnyilvánulásaként jelenik meg.^{56 57}

Az integrációt veszélyeztető újabb probléma, mely napjaink talán legégetőbb kérdését jelenti, az a homogenitás kérdése, mely gondolat már a '90-es évek elején felmerült a vezető politikusokban. Ez alatt értették az újonnan megalakuló közösségi, politikai prioritásoktól való eltérést néhány tagállam esetén, vagyis az 'à la carte' elv érvényre jutását, azaz a többsebességes unió megalakulását.⁵⁸ Manapság ez az elv az Európai Uniót minden más nemzetközi integrációtól elkülönítő belső szerveződését, a monetáris uniót fenyegeti. Ezt már kezdeti létrejöttékor is veszélyeztette az azt

---

⁵² MOHI i.m. 26. old

⁵³ BLAHÓ András: *Európai integrációs alapismertek*. Aula Kiadó, 2004, 94. old

⁵⁴ FEKETE Balázs: Lehet-e jövője a nemzetállamnak az Európai Unióban? In: FRIVALDSZKY János (szerk.): *Szubszidiaritás és szolidaritás az Európai Unióban*. Budapest: OCIPE-Magyarország - Faludi Akadémia, 2006, 208. old [továbbiakban: Fekete]

⁵⁵ HŐS – PÜNKÖSTY - SZILÁGYI – SZABÓ – LÁNCOS – GYENEY i.m. 83. old

⁵⁶ MOHI i.m. 47. old.

⁵⁷ FRIVALDSZKY János: Szubszidiaritás és az európai identitás a közösségek Európájáért. In: FRIVALDSZKY János (szerk.): *Szubszidiaritás és szolidaritás az Európai Unióban*. Budapest: OCIPE Magyarország - Faludi Ferenc Akadémia, 2006, 36. old

⁵⁸ BLAHÓ i.m. 94. old

létrehozó Maastrichti Szerződésbe iktatott kimaradási klauzula (*opting out*), mely záradékhoz kezdetben Nagy-Britannia, majd Dánia is csatlakozott.⁵⁹

Mindenképpen említést kell tenni az integrációt oly nagymértékben befolyásoló európai kulturális és identitásbeli sokszínűségről. Hisz kontinensünk rendkívül sok nemzet olvasztótégelye, ráadásul mindegyik tagállam kettős helyzetet él, mivel a közösségen belüli kisebbsége mellett meg kell küzdeni saját államának kisebbségi problémájával is.⁶⁰ Nem létezik egységes európai nyelv, ugyanakkor a nemzeti lét szempontjából alapvető történelmi tapasztalatok körében már találhatóak olyan közös pontok, amelyek lehetővé teszik egy egységes európai identitás kialakulását. Ilyen kapcsolódási pontok a közös európai örökség részének tekintett „keresztény vallás, a római jog, a racionalizmus, az ipari civilizáció és a piacgazdaság rendszere, valamint a különféle nemzetek között folyamatosan létező és töretlen kölcsönhatás.”^{61 62}

Az integrációt fenyegető veszélyek felsorolásának végére hagytam egy igen érdekes feltevést, mely véleményem szerint az Európai Unióban történő folyamatok valós értelmezése, és emellett a mai magyar külpolitika irányának magyarázatát is jelentheti, ennek részletezése azonban már nem képezi dolgozatom részét. Ez a veszély pedig az integráció 'identitásának elvesztése'.⁶³ Ennek oka az integráció *céljának* elvesztése, hisz kezdetben a törekvést létrehozó célkitűzés volt a már említett béke és gazdasági fejlődés létrehozása, mely a belső piac megteremtéseként értelmezhető. Ez a konkrét cél minden csatlakozó állam számára egyértelmű és követendő prioritás volt az apróbb részletkérdéseket érintő viták ellenére is, hisz ez a célkitűzés volt hivatott biztosítani a világgazdasági versenyben elfoglalt pozíciót Európa számára. A belső piac megalakulásával azonban az integráció célja értelmét veszítette, hiszen csak részletkérdésekben történő megállapodások jelentették és jelentik ma is annak megvitatni való területeit. A Maastrichti Szerződés 'egy új politikai uniót és egy minőségileg más integrációs intézményrendszert' kívánt létrehozni, de ezek közül egyik sem jelentett olyan célkitűzést, mely az integrációt

---

⁵⁹ U.o. 95. old

⁶⁰ Smaranda ENACHE: A két Európa - és az egy. In: Sallai Éva (szerk.): *Remények és aggodalmak az Európai Unió kapujában*. A Természet- és Társadalombarát Fejlődésért Közalapítvány Kölcsény Intézete, 2005, 29. old.

⁶¹ FEKETE i.m. 214 - 215. old

⁶² Idézi FEKETE i.m. 215. old

⁶³ NAVRACSICS Tibor: A szubszidiaritás és a nemzeti érdek az Európai Unióban. In: FRIVALDSZKY János (szerk.): *Szubszidiaritás és szolidaritás az Európai Unióban*. Budapest: OCIPÉ Magyarország - Faludi Ferenc Akadémia, 2006, 115-118. old

'egybe tudta volna tartani', mivel ezen céloknál már maga a törekvés is vita tárgyát képezte. Ebben a feltevésben azonban már vitatható a nemzeti érdek és a közösségi érdek viszonya is. Hiszen a belső piac megteremtésével és új integrációs cél hiányában nem fogalmazható meg egyértelmű közösségi érdek, csupán az éppen aktuális világpolitikai vagy európai szintű problémák kapcsán képviselt közösségi álláspont. Ezzel szemben pedig nem állítható éles ellentétként nemzeti érdek, hiszen közösségi érdek hiányában nincsen mihez viszonyítani azt.⁶⁴

6.3. Az integráció problémáira adható válaszok

Mint az látható az európai integráció problémájának gyökere főként a nemzetállami és közösségi érdek közti viszonyban feszül. A helyzet megoldása is tehát ezen érdekek mentén lehetséges csak. Véleményem szerint szükséges a közösségi érdek újrafogalmazása, vagy annak a ténynek a kimondása, hogy a kezdeti Schuman-tervben foglalt integrációs célkitűzés megvalósult, és nem lesz újabb integrációs célkitűzés, mely közösségi érdekként fogalmazódna meg. Ezzel szemben elfogadottnak kell tekinteni, hogy az Európai Unió mostani szervezetrendszerével megalakultnak, létrejöttek kell tekinteni, és egyetlen célkitűzésnek a gazdasági fejlődés és versenyképesség tekinthető, melyre minden uniós politikának koncentrálnia kell.

A rendkívül sok területre kiterjedő uniós prioritás azonban semmiképp sem fogalmazható meg egységes közösségi érdekként. Az csak és kizárólag egy célkitűzés lehet, ahogy az korábban az egységes belső piac megteremtése volt.

A nemzeti érdekek tekintetében pedig mindenképpen számolni kell a korlátlan szuverenitás, illetve a jogi és politikai függetlenség csökkenésével, ugyanakkor ez nem jelenti a nemzetek egy európai nemzetbe történő olvasztását, hisz „amennyiben maguk a nemzetek, mint közösségi entitások érintetlenek maradnak vagy érintetlenségüket megőrzik, bizonyára lehetőséget fognak találni közösségi együttélésük stabil jogi keretének, az államiságnak a megőrzésére is.”⁶⁵

---

⁶⁴ U.o.

⁶⁵ FEKETE i.m. 217. old

6.4. A brain drain az európai integráció problémájában

6.4.1. Föderatív közösség és a brain drain

Ahogy az bemutatásra került a brain drain egy olyan világméretű, globális folyamat, melynek hatása nagymértékben érezhető Európában, és negatív hatásai veszélyeztetik magát az Európai Uniót is. Egy olyan kérdés ez, mely problémát jelent mind közösségen belüli, mind az unión kívüli tekintetben. Hiszen ahogy már írtam, nem csupán az egyes tagállamok közötti képzett migrációról beszélhetünk, hanem figyelembe kell venni az unió országaiból, főként Németországból, Nagy-Britanniából, legtöbbször a tengerentúlra elvándorló magasan képzett egyéneket is. Ebben az esetben tehát szükséges erre a globális szintű problémára egy közösségi válasz megadása, amely figyelembe veszi mind a harmadik országokba elvándorló, mind az unión belül mozgó képzett migráció negatív hatását.

Ahogy azt a fenti európai integrációs kitekintés kapcsán vázoltam, a föderatív és konföderatív elméletek közül mindenképpen előbbi jelentheti csak a kívánt célok eléréséhez szükséges felfogást. Egy olyan gazdasági ellenpólus képzéséhez, amely képes felvenni a versenyt a világ legnagyobb gazdasági hatalmával, az Egyesült Államokkal, valamint az időközben szintén a gazdasági életet meghatározó nagyhatalmak közé lépő ázsiai országokkal (Kína, Japán, India) szükséges az, hogy a közösség mindenképpen egy föderatív, egységes nemzetközi szereplőként tudjon fellépni. Ez indokolt mind társadalmi, mind területi, de legfontosabb, hogy gazdasági szinten is. Így tehát szükséges egy olyan világnézet kialakítása minden uniós tagállam számára, mely a közösséget 'Európai Egyesült Államokként' fogja fel, ennek megfelelően úgy kell tekinteni rá, melynek kifelé irányulóan csakis egységes, közösségi érdekei vannak, nem pedig 27 különféle nemzetállami meggyőződés.

A brain drain pedig egy olyan globális folyamat, amely pontosan egy állam gazdasági versenyképességét veszélyezteti. Tehát, ha az uniót egy egységes államként fogjuk fel, de legalábbis a jövőben ennek megvalósulására törekszünk, már pedig más megoldás a célok eléréséhez nem képzelhető el, akkor a brain drain által felmerülő gazdasági versenyképességet sújtó veszélyeket csakis az 'Európai Egyesült Államok' gazdaságát fenyegető hatásként foghatjuk fel és nem pedig nemzetállami problémaként. Ennek fényében nem is várható el más megoldás, csakis egységes közösségi beavatkozás, amely az unión belül a negatív hatásokat

kiegyenlíti, ezáltal a belső egyensúlyt megteremti, kifelé pedig így lehetséges, hogy versenyképes nemzetközi gazdasági szereplőként lépjen fel.

És ahogy azt a korábbi szakaszban szintén megállapítottam, az integráció jövőbeni célja csakis ez a gazdasági fejlődés és versenyképesség megteremtése lehet, ami a keleti országok feltörésével még égetőbb és szükségesebb feladattá vált. Ennek a célkitűzésnek pedig mindenképpen egyik, ha nem is legfontosabb, de meghatározó eleme a brain drain által keltett problémák megoldása.

6.4.2. Szubszidiaritás elve és a brain drain megoldása

Az integráció kapcsán említett szubszidiaritás elve, vagyis a problémák megoldása a lehető leghatékonyabb szinten, esetünkben azt jelenti, hogy a brain draint nem elég nemzeti vagy regionális szinten kezelni. Hiszen mint bemutattam ez egy olyan probléma, mely az egész unió egységét és gazdaságát veszélyezteti, ennek megfelelően, a szubszidiaritás elvére való hivatkozással, a probléma megoldása is csak ezen a szinten lehet a leghatékonyabb.

7. Összefoglalás

Dolgozatom megírásának kezdetekor a magyar felsőoktatás aktuális problémájából indultam ki, miszerint egyre több értelmiségi, képzett magyar fiatal kezdi meg pályafutását külföldön, mely problémára a kormány által adott válasz a hallgatói szerződés bevezetése, illetve a tandíjak emelése. E helyett a megoldási mód helyett kívántam más lehetőséget találni a semmiképp sem kívánatos helyzet orvoslására, mégpedig valamely, az Európai Unió által kínált lehetőséggel élve. Ehhez azonban bizonyítani kívántam, hogy a probléma más uniós tagállamokban is fennáll, mely bizonyítás során sikerrel jártam, és látható a dolgozatomban, hogy a közösség nagy részét érintő problémára keresek megoldási lehetőséget.

Kutatásaim során azonban szembesültem azzal, hogy egy sokkal komplexebb és nagyobb mélységű problémával állok szemben. Dolgozatom végén megállapításaim szerint a brain drain egy olyan problémaként jelentkezik az Európai Unió esetében, mely egyaránt jelent belső és külső veszélyeket, nehézségeket.

Belső probléma alatt értem az 'agyelszívásnak' azt a hatását, amely a közösségen belül tagállami széthúzáshoz és a gazdasági, társadalmi különbségek,

elmaradottságok felerősítéséhez vezet. A folyamat ebben az értelemben tehát pontosan az unió föderatív egységé alakítása, vagyis a kohézió ellen hat.

Mindemellett pedig nem csupán a tagállamok közti képzett migráció figyelhető meg, hanem nagymértékben kell számolnia az Uniónak a harmadik országba, főleg a tengerentúlra elvándorló magasan képzett humántőke-veszteséggel. Emellett a külső hatás mellett szintén egy kifelé hatást gyakorló hátránya a brain drain-nek, hogy a belső széthúzás és a kohézió gátja egyben az Európai Unió gazdasági versenyképességének az akadályai is.

A közösség gazdasági versenyképességének fenntartásához és növekedéséhez tehát mindenképpen szükséges ennek a problémának a megoldása, melynek egyik fontos lépése az unióban már most is jelentős támogatást élvező fiatal mobilitási programok megléte, melyek ösztönzik a diákokat, és a végzett hallgatókat, hogy az unión belül, ugyanakkor külföldön vállaljanak munkát. Ez az Európai Unió érdeke, mely közösségre egy föderatív nemzetközi szereplőként kell tekinteni, ennek megfelelően az azon belül mozgó és meglévő képzett humántőke is ennek az egységnek az érdekét hivatott elősegíteni. A probléma megoldása tehát annak két aspektusából nézve a harmadik országba kíváncszó képzett fiatalok marasztalása a lehetséges ösztönző lépések megtételével, illetve a belső széthúzó hatások enyhítése valamely – pénzügyi - kárpótlás révén. Mivel bármennyire is szükséges és támogatandó a fiatalok mobilitásának ösztönzése az unió érdekében, annak ellenére be kell látni, hogy ez az egyes tagállamok gazdasági, társadalmi erősödésének gátját jelenti és a közösségi kohézió akadályát. Ahhoz pedig, hogy az Európai Unió versenyképes szereplőként léphessen fel a nemzetközi gazdasági életben elengedhetetlen, hogy határain belül is erős, kiegyensúlyozott gazdasággal rendelkező tagállamokat tudhasson.

Nem szabad elfeledni, hogy az integráció kezdeti célkitűzése pedig pontosan ez volt, vagyis versenyképes nemzetközi gazdasági egység képzése, mely egyben az Egyesült Államok ellensúlyát jelenti. Fontos tehát ma is ezt a célkitűzést szem előtt tartani, és véleményem szerint az unió politikáit is e cél alá rendelni.

A probléma melyet bemutattam sok más vonzata mellett, mindenképpen egy jelentős befolyásoló tényezője a gazdasági életnek, ennek megfelelően a versenyképes közösségi gazdaság eléréséhez megoldása elengedhetetlen, ez pedig csakis a legmagasabb uniós szinten képzelhető el.

8. Záró gondolatok

Az európai integráció a belső piac létrejöttével talán valóban identitását veszítette vagy legalábbis az megkérdőjeleződött. Mindenképpen belátható azonban, hogy jelenleg bajban van, és az Európai Uniót inkább jellemzi a dezintegráció, mintsem a tagállamok közeledése. A felmerülő problémákra mindenki más válaszokat ad és nehezen megtalálható a közösségi konszenzus.

Ugyanakkor ez az identitásvesztés nem jelentheti semmiképp sem az Európai Unió fontosságának és előnyének megkérdőjelezését. Minden tagállam számára nyilvánvalóvá kell válnia annak, hogy az unió megléte és a föderatív 'Európai Egyesült Államok' felé történő közeledés mindegyikük érdeke. Hiszen a mai világgazdasági helyzetben csakis így tartható lépés a hatalmas, jelentős gazdasági erővel rendelkező blokkokkal, az Egyesült Államokkal és a keleti feltörekvő országokkal.

Ebben a gazdasági vonatkozásban pedig az Európai Unióra mindenképpen úgy kell tekinteni, mint egy már ténylegesen kialakult föderatív nemzetközi szereplőre, és minden kifelé jelentkező gazdasági kérdés eldöntése esetén egy ilyen egységes közösség képét kell mutatni. Hisz talán más tekintetben nincsenek meg az európai államoknak azon közös tulajdonságai, melyek egy egységes társadalom létrejöttét megalapozzák, ezek közül is legfontosabb a közös nyelv hiánya, ugyanakkor a gazdasági életben való egységes, föderatív fellépéshez nem szükséges ezen államalkotó tényezők megléte.

Személy szerint bizakodva tekintek az Európai Unióra, és bízom további sikerességében, valamint mindenképpen reménykedésre ad okot, hogy az aktuális nehéz gazdasági helyzetben is folyamatosan tapasztalható a közösségi kiútkeresés, de ennek ellenére mindenképpen szükséges a föderatív eszmék megerősítése.

9. Felhasznált irodalom

9.1. Hivatkozott irodalom

9.1.1. Hivatkozott irodalom

CSANÁDY Márton, SZEMÉLYI László: *Brain Drain. Közelkép a diplomás magyarokról.* Századvég, 2006/3.

CSANÁDY Márton Tamás, KMETTY Zoltán, KUCSERA Tamás Gergely, SZEMÉLYI László és TARIÁN Gergely: *A magyar képzett migráció a rendszerváltás óta.* Magyar Tudomány, 169. évfolyam 2008/5.

WORLD BANK, WORLD BANK GROUP: *Migration and Remittances Factbook 2011.* World Bank Group, Washington DC, 2010.

ORGANIZATION FOR ECONOMY CO-OPERATION AND DEVELOPMENT (OECD): *Education at Glance 2011: OECD Indicators.* OECD Publishing, 2011.

EUROPEAN COMMISSION: *Youth on the move. Analytical Report.* Brussels, 2011.

HANS Vossensteyn: *Fiscal Stress: Worldwide Trends in Higher Education Finance.* NASFAA Journal of Student Financial Aid Vol 34. No. 1. 2004.

FRICZ Tamás, OROSZ Tímea (szerk.): *Küzdelmes integráció. Az Európai Parlament és Magyarország 2004-2009.* L'Harmattan, Budapest, 2011.

EURÓPAI BIZOTTSÁG: *Európai Szociális Alap – Befektetés az emberekbe.* Az európai közösségek kiadványainak hivatala, Luxemburg, 2007.

KENDE Tamás, SZŰCS Tamás: *Bevezetés az Európai Unió politikáiba.* Complex Kiadó, 2011.

Jeff CHU: *How to plug Europe's brain drain?* Time, 2004. január 11.

HÓS Nikolett, PÜNKÖSTY András, SZILÁGYI Pál, SZABÓ Marcel, LÁNCOS Petra Lea és GYENEY Laura (szerk.): *Az Európai Unió jogi fundamentumai*. Szent István Társulat, Budapest, 2012.

BLAHÓ András (szerk.): *Európai integrációs alapismeretek*. Aula Kiadó, 2004.

MOHI Csaba: *A politika tudománya. Nemzetközi politika, Európa-politika. Nemzetpolitika*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Budapest, 2010.

FRIVALDSZKY János (szerk.): *Szubszidiaritás és szolidaritás az Európai Unióban*. Budapest: OCIPE Magyarország - Faludi Ferenc Akadémia, 2006.

KENGYEL Ákos: *Kohézió és finanszírozás*. Akadémia Kiadó, Budapest, 2008.

SMARANDA Enache: A két Európa - és az egy. In: Sallai Éva (szerk.): *Remények és aggodalmak az Európai Unió kapujában*. A Természet- és Társadalombarát Fejlesztésért Közalapítvány Kölcsey Intézete, 2005.

9.1.2. Hivatkozott jogszabályok

Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés (EUMSZ) XVIII. Cím

Az Európai Parlament és Tanács 1081/2006/EK rendelete Az Európai Szociális Alapról és az 1784/1999/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről

A Tanács 1083/2006/EK Rendelete Az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra és a Kohéziós Alapra vonatkozó általános rendelkezések megállapításáról és az 1260/1999/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről

9.1.3. Hivatkozott internetes források

http://perso.uclouvain.be/frederic.docquier/filePDF/DR_PalgraveBrainDrain.pdf

http://elib.kkf.hu/edip/D_14681.pdf

migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=779

appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_m&lang=en

ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=62&langId=hu

ec.europa.eu/budget/biblio/documents/financing/financing_en.cfm

9.2. Egyéb felhasznált irodalom

Richard H. ADAMS Jr.: *International Migration, Remittances and the Brain Drain: Study on 24 Labor-Exporting Countries*. World Bank Policy Research Working Paper, 2003.

Satish CHAND, Michael A. CLEMENS: *Skilled emigration and skill creation: A quasi experiment*. Crawford School of Economics and Government Working Papers, 2008.

Jean-Christophe DUMONT, Gilles SPIELVOGEL és Sarah WIDMAIER: *International migrants in developed, emerging and developing countries: An extended profile*. OECD Employment, Social and Migration Working Papers No. 114., 2010.

europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/03/1051&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en

<http://www.cepr.org/meets/wkcn/2/2414/papers/Moullan.pdf>

edition.cnn.com/2006/WORLD/europe/06/28/eu.university/index.html

9.3.   **Ábrákhoz használt adatok**

www.oecd.org/edu/eag2011

http://dx.doi.org/10.1787/888932459831

http://dx.doi.org/10.1787/888932460857

http://dx.doi.org/10.1787/888932460819

http://dx.doi.org/10.1785/888932461047

EUROPEAN COMMISSION: *Youth on the move. Analytical Report*. Brussels, 2011.

WORLD BANK, WORLD BANK GROUP: *Migration and Remittances Factbook 2011*.
World Bank Group, Washington DC, 2010.

